

Sedam manifesta dade

i drugi tekstovi o dadi

Tristan Tzara

1916-1922.

Sadržaj

Iz teksta	4
Devičanski mikrob	5
I	5
II	6
III	7
IV	7
V	8
Manifest gospodina Aspirina	10
Manifest dade 1918.	11
Proglas bez pretenzija	17
Manifest gospodina Aa antifilozofa	18
Tristan Cara	20
Gospodin Aa antifilozof šalje nam ovaj manifest	22
Manifest dade o slaboj ljubavi i gorkoj ljubavi	23
I	23
II	23
III	24
IV	24
V	25
VI	25
VII	26
VIII	26
IX	27
X	27
XI	28
XII	28
XIII	28
XIV	29
XV	29
XVI	29
Dodatak manifestima	31
Kako sam postao šarmantan, simpatičan i divan	31
Kolonijalni silogizam	32

Predavanje o dadi	33
Sećanja na dadaizam	37
Bibliografska napomena	46
POSTOJEĆI PREVODI (izbor)	46
OSTALI PREVODI	47

Iz teksta

„Manifest je obraćanje spoljašnjem svetu, u kojem nema ničeg osim namere da se otkrije sredstvo za trenutno izlečenje političkog, astronomskog, umetničkog, parlamentarnog, agronomskog i književnog sifilisa. Manifest može biti blag, dobar, uvek u pravu, snažan, energičan i logičan.

Kad smo već kod logike, mislim da sam vrlo simpatičan.“ (1920–21)

„Našminkati život u lornjonu – pokrivač milovanja – zbirka leptira – to je život *so-barica života*.

Ležati na britvi i buvama u času ljubavi – putovati u barometru – pisati kao patrona – promašivati, biti idiot, izlagati se pljusku svetih minuta – biti potučen, biti uvek poslednji – vikati suprotno od onoga što drugi kaže – biti sedište redakcije i kupatilo Boga koji se svakog dana kupa u nama, u društvu čistača kanalizacije – *to je život dadaista*.

Biti inteligentan – poštovati sve ljude – umreti na bojnopolju – potpisati Pozajmicu – glasati za nekog Tipa – poštovati prirodu i slikarstvo – protestovati zbog manifestacija Dade – *to je život ljudi*.“ (1920–21)

„Neka svaki čovek vikne: pred nama je veliki posao destrukcije, negacije. Zbrisati, očistiti. Čistota pojedinca može se potvrditi samo posle perioda ludila, agresivnog, potpunog ludila sveta prepuštenog banditima, koji ga razdiru i uništavaju vekovima. Bez cilja i plana, bez organizacije: neukrotivo ludilo, raspad. Jaki na reči ili na delu preživeće, jer oni znaju kako da se odbrane, okretnost udova i osećanja plamti na njihovim izbrušenim bokovima.“ (1918)

„... DADA DADA DADA, krici zgrčenih boja, prožimanje svih suprotnosti i protivrečnosti, grotesknosti, nedoslednosti: ŽIVOT.“ (1918)

„Možda ćete me bolje shvatiti ako vam kažem da je dada devičanski mikrob, koji sa upornošću vazduha prodire u sve prostore koje razum nije uspeo da napuni rečima ili konvencijama.“ (1922)

Devičanski mikrob

„Oko 1916–17, izgledalo je da će rat trajati večno – kraj mu se nije nazirao – utoliko pre što je, za mene i moje prijatelje, iz daleka, poprimao iskrivljene razmere, usled tačke gledanja, s koje je trebalo da imamo vrlo širok vidik. Otuda gađenje i pobuna. Bili smo odlučno protiv rata, ali ipak nismo upali u zamke utopijskog pacifizma. Znali smo da se rat ne može prekinuti, ako mu se ne iščupaju koreni. Nestrpljenje da se živi bilo je veliko, gađenje se odnosilo na sve oblike takozvane 'moderne civilizacije', na same njene temelje, na logiku, jezik, a pobuna je poprimala oblike u kojima su groteskno i apsurdno odnosili ogromnu prevagu nad estetskim vrednostima.“

Tristan Tzara: *Entretines avec Georges Ribemont-Dessaignes*, 1958, *Oeuvres complètes*, Flammarion, t. V, str. 399–40. Preuzeto iz Anri Bear i Mišel Karasu, *Dada, istorija jedne subverzije*, IKZS Sremski Karlovci, 1997, prevela Jelena Stakić, str. 11.

I

Ovaj izbor obuhvata sve najvažnije dadaističke manifeste Tristana Care (Tristan Tzara, Samuel Rosenstock, Mojnešti, rumunska Moldavija, 1896 – Pariz, 1963), kao i neke njegove osvrte na dadu. Ideja je bila da se ti tekstovi konačno objedine, pošto su se kod nas do sada pojavljivali samo u fragmentima (koliko je meni poznato) i, uglavnom, u vrlo nepouzdanim prevodima – iako su mi neki od njih opet bili od pomoći. Pošto se ovi manifesti, dobrim delom, sastoje od automatskih ili nasumičnih fraza, treba razumeti muke na kojima su se našli drugi prevodioci. Ni ovi prevodi nisu savršeni. Pitanje je i šta bi to u ovom slučaju trebalo da znači. Svest prevodioca neminovno pokušava da onome što prevodi udahne neki smisao, čak i kada ovog namerno nema. Fraze se nižu na osnovu zvuka i nedokučivih asocijativnih putanja ovog ili onog jezika – misao doslovno „nastaje u ustima“, kako je to jednom rekao Cara – da bi onda počele da se smenjuju s trenucima čiste lucidnost i kristalno jasnim formulacijama, koje bi se teško mogle očekivati od neke suviše trezvene i sračunate misli. S tekstovima dadaista i nadrealista je često tako. U svakom slučaju, mislim da se ovi prevodi mogu smatrati uspešnijim od ranijih (samo to, ništa više, što možda nije dovoljno, osim u onim izričitijim delovima, koji su ovde ipak precizniji), a glavna novost je da je sada tu sve: „Sedam manifesta dade“ (1916–1921), kako glasi naslov te celine koju je 1924. priredio sam Cara, i koja je od tada, s raznim dodacima, koji variraju od izdavača do izdavača, neprekidno u opticaju.

Cara je najzaslužniji za širenje mikroba dade iz njegovog ciriškog žarišta i pretvaranje u pošast svetskih ili makar evropskih razmera (ovo drugo sigurno nije preterivanje). Danas je nemoguće dočarati kakav su uticaj na generaciju 1914. imali njegov *Manifest dade 1918*, ali i mnogi drugi tekstovi, rasuti po raznim dadaističkim publikacijama, od kojih je neke kasnije povezao u *Manifest dade o slaboj ljubavi i gorkoj ljubavi* (1920–21). To ne znači da je Carina dada (najčešće opisivana kao „nihilistička“, iako je to samo jedan od njenih atributa) bila više dada od dade jednog Huga Bala ili Arpa, već samo da je dada u njemu pronašla temperament raspoložen da je ponese dalje u svet. Tu je bio i Rihard Hilzenbek (Richard Huelsenbeck), koji je nauk dade preneo iz Ciriha u Berlin, što je odmah imalo i širi odjek. I druge dade su širile dadu, svaka na svoj način i u svom

dometu. Ali, Cara ju je preneo u Pariz, koji je tada bio centar sveta. Tačnije, Pariz je došao po Caru – prvo Fransis Pikabija, zatim Andre Breton, koji su ga tamo uporno zvali – pošto su njegovi tekstovi iz časopisa *Dada* (naročito br. 3, iz 1918) već razbili relativnu izolovanost ciriške grupe. Srećom, to što se dešavalo u Parizu, u vrlo kratkom, ali burnom periodu, 1920–1922, nije ostalo samo stvar prolaznog publiciteta. Posledice su bile ogromne i prevazilaze sve ostale pojedinačne događaje u oblasti ideja i oblika izražavanja, u XX veku, makar u sferi umetnosti. Ali, umetnost je bila samo kapija kroz koju je dada ušla u naš svet. Cilj je bio drugačiji život, drugačije biće, a ne nove umetničke forme, same po sebi, u istom, starom zabranu, zvanom „umetnost“, s njegovom podelom rada i uloga. To je ostalo samo delimično razjašnjeno i ostvareno – sami dadaisti su se vremenom vratili u manje-više konvencionalne okvire, ako ne duhom, onda u nekim spoljašnjim manifestacijama (uobičajena izdavačka aktivnost, retrospektive, intervjui, poneko predavanje) – ali ta priča još nije gotova. Istoričari o tome još ne mogu da kažu konačnu reč.

II

Ovi manifesti su neposredna demonstracija onoga što je dada zaista bila i zbog čega je važna danas: potpuni prekid u jeziku i svesti ove kulture, u njenoj *komunikaciji*. Nisu bile narušene samo neke norme izražavanja. Sve je bilo dovedeno u pitanje, onako kako se rušilo: do temelja. Sve institucije, vrednosti, svetinje, dostignuća. Ako neko misli kako je taj protest bio samo simboličan i kako su to ipak bili samo umetnici, neka onda primeti da su to bila i ljudska bića, koja su reagovala na debakl cele jedne kulture, od koje više nisu očekivala ništa ili makar ništa dobro. Značaj tog NIŠTA nikada ne može biti jasan onima koji i dalje očekuju nešto. To nije bilo „ništa“ nekog nihilizma, kao životne ili političke filozofije, već nagonsko odbacivanje nečega što se suviše dobro dokazalo kao pogubno i neprihvatljivo. U tome su bili vrlo precizni. Napali su jezik, razum, svest, kulturu; ono što formira naše poverenje i očekivanja, sposobnost da društveno zlo racionalizujemo u podršku, učešće, entuzijazam. To je pravi temelj svih naših institucija. Kada to poverenje nepovratno nestane, kada ljudi svoja očekivanja okrenu od bila čega, osim od samih sebe i onih do sebe, kada na sve to kažu dada ili nmvava fafa – kraj svake racionalne komunikacije sa svim otuđenim instancama – sve nestaje i to bez ikakve bele magije. S takvim prekidom u ponašanju, izražavanju, poverenju i očekivanjima, ova kultura prosto ne može biti tako *efikasna*, u svom „miru“, ratu, organizaciji, destrukciji, lobotomiji – ili u proizvodnji svoje „opozicije“, koja ostaje u racionalnoj komunikaciji s njom, što ukazuje na prisustvo pozitivnih očekivanja i zajedničku baštinu vrednosti i koncepata. Nema više kome da se obrati, nema ko da sluša njena naređenja ili gluposti; nešto može da postigne još samo čistom prinudom ili po inerciji, zato što je uništila druge oslonce života (to je naša polazna tačka); ali, onog najvažnijeg – vere i očekivanja – više nema.

Znamo da svega toga još ima, da je naše NIŠTA, uprkos svim jakim razlozima da bude totalno, skoro nikakvo (ceo taj razvoj promenio nas je mnogo više nego Carinu generaciju) – ali, samo to bi bila neka nova situacija.

Na ličnom planu, tamo gde sva ova razmatranja jedino imaju ili nemaju smisla, bez čekanja na druge ili da lanci sami spadnu, sve to donosi novo osećanje slobode, koje „realno“ ne menja ništa u „široj slici“, kako se to kaže (i u kojoj ionako ne živimo), ali nas pomera s mrtve tačke, skreće sa zacrtane putanje. Slučaj opet dolazi po svoje. „Neki pogrešan korak, neki loše izgovoren slog, otkrivaju misao čoveka.“ (Aragon, „Seljak iz Pariza“, 1926) Koliko energije ostaje neprotraćeno kada samo prestanemo da razmišljamo o „glasanju za nekog Tipa“! (Cara) Ukratko, otvara se neka druga perspektiva; ceo društveni mehanizam, sa svim svojim prinudama i distrakcijama,

služi tome da se ona ne otvori; ali, ovako, borba se nastavlja. Ne zamerajmo onima koji još nešto pokušavaju ili su pokušavali, što nas nisu oslobodili umesto nas.

III

Danas bi taj prekid morao da bude potpun, ali i izražen drugačije. U ono vreme, takozvana „javna sfera“ – otuđeni zajednički prostor društva bez zajednice, zatvorski krug – još je bila osetljiva na gest, demonstraciju, skandal, na ono što je kasnije postalo „performans“. Dadaisti se nisu oslanjali samo na javne demonstracije – daleko od toga, pogledajmo samo Arpa, iako su i ostali nastavljali sa svojim ličnim eksperimentima, koji su isključivali buku i dreku skandala – ali to je bio važan aspekt njihovog delovanja. U vreme pre televizije, interneta i „konceptualne umetnosti“, to je bio neposredan oblik obraćanja, mogućnost da se proširi krug zaverenika, pored toga što bi se neke druge njuške izbacile iz kože. Danas bi to bila samo afirmacija otuđenja i pseudokomunikacije, puka predstava, koja ne bi značila ništa, za čula i svest toliko zasićene svakakvim javnim ekscjesima, u politici, umetnosti, zabavi, pornografiji. (Osim ako niste Marina Abramović ili neko slično čeljade, koje se sakati u izolovanom i ekskluzivnom prostoru nekog salona za umetničku zabavu). Ali, u toj ravni ionako nikada nismo ni imali šta da tražimo. Obnova naših bića može započeti samo u tajnosti (nejavnosti) i neposrednosti naših života i odnosa. Kroz ono što radimo za sebe, jedni za druge i zajedno, bez ikakve reference na bilo šta izvan i iznad nas samih. Samo tako možemo da sačuvamo jezgro, supstancu, smisao našeg iskustva. Svi osećamo da izdajemo nešto suviše dragoceno kada to iznesemo na pazar, u „javnu sferu“, u uslove koje nismo sami odredili, kada vodimo anonimnu i sumarnu „komunikaciju“, u kojoj se neko iskustvo ionako ne može preneti (tačnije, dočarati, da ne idem dalje; iskustvo je suštinski neprenosivo i neizrecivo). Ali, sve to se može sačuvati, bez regresije u elitizam ili hermetizam. „Jedini pravi poduhvat je oslobođenje svakodnevnog života, ne u nekoj istorijskoj perspektivi, već ovde i sada. To podrazumeva odbacivanje svih otuđenih oblika komunikacije.“ (G. Debor, „O prolasku nekoliko osoba...“, 1959) Tu smo samo mi i niko osim nas. I to onda može početi da se širi, u raznim oblicima, od kojih nijedan više nije bezazlen – samim što nije toliko sračunat, dakle, predvidljiv – ali samo u tom duhu, iz uvek iste ravni. Fešte su sastavni i obavezni deo tog iskustva. Kao i neke druge operacije. Za one koji se i dalje pitaju koja je praktična posledica svih ovih razmatranja, ovo je alfa i omega.

IV

Ali, zašto bi se sve to i dalje zvalo dada?

Sve to se ne zove dada. To nema ime. Ali, ima nečeg i u magiji same reči.

Carin opis dade kao „devičanskog mikroba“ nije nikakva metafora. To je dobra definicija. Naime, dadu je nemoguće definisati na isti način na koji definišemo neki jasno ograničen fenomen, recimo, kutiju za cipele ili liberalni koncept „ljudskih prava“ (vrlo ograničen fenomen!); možemo samo da pokušamo da dočaramo njeno dejstvo. Tu česticu koja počinje da oslobađa nešto u nama, čim se malo otvorimo za nju. I Huga Bala je trebalo shvatiti doslovno kada je, u svom pionirskom *Manifestu dade* iz 1916, rekao kako samo treba izgovoriti tu reč i onda je ponoviti nekoliko puta. Dada. Dada dada. Dada dada dada dada. Nemoguće je ostati pri čistoj svesti, dakle, u oklopu istih, starih klišeja i izgovora, kada vas to jednom uhvati. Neka bezrazložna radost vas odmah nosi dalje. Ali, to je, kao i svako iskustvo, teško dočarati. Ostaje da se proba.

Zato je dada i mogla da se razvije u toliko ličnih dada, a da nikada ne postane neka „filozofija“, „sistem“, doktrina. S nekom drugom reči to ne bi išlo, što takođe može da se proveriti. U ono vreme,

dada se pojavila u svetu „izama“, često tako visokoparnih, usiljenih, odbojnih. I grupa iz *Cabaret Voltaire* je tražila neki novi „izam“, kojim bi označila svoju orijentaciju, ali onda se Balov prst, u nasumičnom prelistavanju Malog Larusa, zaustavio na „dada“. Delovalo je trenutno i nastavilo da se širi kao zaraza. U dadaističkim časopisima i zbirka naići ćete na pravi „interpretativni delirijum“, na ceo ciklus tekstova koji se okreću oko same reči, tako što polaze od nje i onda joj daju najrazličitija značenja. Kada misao zapne: DADA, dve tačke ili crtica – nasumična paljba – i sve se nastavlja. Niko nije ni pokušao da potraži drugu reč, na celom potezu na kojem je delovala, od Atlantika do Urala, i malo južnije, do Zagreba, Vinkovaca i Beograda. To se ne može do kraja objasniti.

To deluje čak i danas, kada „sve prolazi“, tako što više nikome ne znači ništa. Na to ne utiču ni kese DADA koje sam video u današnjem *Cabaret Voltaire* ili neke druge komercijalne aplikacije. Ne utiče ni to što o dadi „znamo sve“. Dovoljno je par klikova da bismo se obavestili o njenoj istoriji, namerama, protagonistima, linijama uticaja. Studenti i profesori umetnosti o njoj znaju još više; istrenirani su da je vide kao nešto što se nalazi između druge dve stvari, negde tamo iza, u vremenu, odavno prohujalom; ili prepoznaju njen uticaj tamo gde to nema nikakav značaj, u umetnosti koja se vratila u galerije i na tržište, kao puka distrakcija i deo „kulturne ponude“. Drugim rečima, ne znaju ništa o živoj stvari. Dada nije muzejski fenomen već agens, čestica, duh. Izgovorite je i tu je. Sve se opet može dovesti u pitanje. (Možda je to ponovo pronađeni duh mitskog Varalice, s kojim sve postaje moguće, koji može da poprimi sve oblike – demijurga, junaka, kukavice, budale – i naruši sve tabue, da bi priča, a s njom i naša misao, uopšte mogla da se razmahne; sreće se u svim folklorima, ali ne i u strogoj organizaciji moderniteta, u kulturi svedenoj na radni logor, kao što je naša, u kojoj može samo da pravi pometnju.) Naravno, treba ići dalje. Tu su i druge ideje, pitanja, mogućnosti, hitna potreba da se i u današnjim uslovima preispitaju svi kritični aspekti ljudskog stanja, našeg stanja, da se izađe iz ovog apsurd. Ali, dada nas ionako vodi ka tome. Ni njoj se sve ovo okolo i to u šta smo se pretvorili nimalo ne sviđa.

V

Kao jedan od glavnih protagonista dade, Tristan Cara je svakako zaslužio da prava priča o njemu počne tek sada, posle ovih uvodnih crtica. Ali, to, do daljeg, ostavljam za samostalno istraživanje. S koje god strane da pođete, naletete na njega. Izveštaji variraju, slika o njegovom karakteru nije uvek blistava – da li je zaista, sa ovakvih pozicija, bilo moguće zadovoljiti sve ukuse, svačija očekivanja? – ali sve to treba prihvatiti s rezervom. S druge strane, tu je i ono što nedvosmisleno ukazuje na retku ličnu doslednost i veliku hrabrost, koju je taj „mali Japanac sa monoklom“ (Aragon) znao da pokaže u nekim vrlo kritičnim trenucima. Treba imati u vidu i da ovaj izbor donosi samo nešto što bi se moglo nazvati obaveznim minimumom. Cara nije bio samo pisac manifesta; bio je i jedan od najvećih pesnika XX veka. Ali, u veku koji je sve manje mario za poeziju, to je ostalo manje poznato. Tu su i njegovi kasniji eseji i velika ljubav prema afričkoj umetnosti, za koju je čak postao stručnjak (bez licence). Njegov život je i priča o drugim značajnim ličnostima iz tog perioda evropske avangarde, koja u njegovom slučaju – ubeđenog, ali i vrlo svojeglavog komunista – uključuje i priču o političkim borbama i dilemama cele te generacije. Možda će njegova biografija, koja se tek nedavno pojavila na engleskom jeziku (Marius Hentea, *TaTa Dada: The Real Life and Celestial Adventures of Tristan Tzara*, septembar 2014), obimnija od svih dosadašnjih, koju sam ovde mogao da koristim samo u odlomcima, pojasniti neke kontroverze i konačno doneti neku detaljniju i pouzdaniju sliku. Onda ću sve ovo napisati opet.

AG, januar 2015.

Manifest gospodina Aspirina

DADA je naša snaga, koja nekažnjeno podiže bajonetima sumatransku glavu nemačke bebe; DADA je život bez papuča i paralela; ona je za i protiv jedinstva i odlučno protiv budućnosti; znamo da će naši mozgovi postati mekani jastuci, da je naš antidogmatizam isključiv kao i onaj zvanični da nismo slobodni a vičemo sloboda ozbiljna potreba bez obzira i morala i mi pljujemo na čovečanstvo.

DADA ostaje u granicama evropske nemoći, sve su to ipak ista govna, ali mi sada hoćemo da seremo u raznim bojama, da bismo zoološki vrt umetnosti ukrasili zastavama svih konzulata.

Mi smo direktori cirkusa i zviždimo usred prdeža vašara, usred manastira, prostitucije, pozorišta, činjenica, osećanja, restorana. ohi oho, bang, bang.

Izjavljujemo da je automobil samo osećaj koji nas je otupeo svojim usporenim apstrakcijama, kao i prekookeanske plovidbe i buka i ideje. Ipak, proterali smo lakoću, tragamo samo za pravom suštinom i srećni smo ako nam uspe da je sakrijemo; ne želimo da brojimo prozore uzvišene elite, jer DADA ne postoji ni zbog koga i želimo da ceo svet to shvati, ovo je balkon DADA, uveravam vas. Odatle možete da slušate vojne marševe, a možete i kao serafim preseći vazduh i sleteti u javni klozet da se ispišate, da biste shvatili parabolu.

DADA nije ni ludilo, ni mudrost, ni ironija, pogledajte me, dobri građani.

Umetnost je bila igra lešnicima, deca su sakupljala reči zvonkih završetaka, plakala su i vrištala za strofom, obuvala joj lutkine čizmice, a strofa je postala kraljica koja je pomalo umirala i onda je kraljica postala kit, a deca su se razbežala glavom bez obzira.

Zatim dođoše veliki ambasadori osećanja koji istorijski jednoglasno uzviknuše:

Pishologija psihologija haha
Nauka nauka nauka
Živela Francuska
Mi nismo naivni
Mi smo sukcesivni
Mi smo ekskluzivni
Mi nismo prosti
i znamo da dobro raspravljamo o inteligenciji.

Ali mi, DADA, mi se ne slažemo, jer umetnost nije ozbiljna, uveravam vas, i ako vam prikažemo zločin samo zato da bismo učenim tonom rekli vegetacija, to je radi vašeg zadovoljstva, dragi slušaoci, ja vas volim, ja vas mnogo volim, uveravam vas i obožavam.

Tristan Cara

„Manifeste de monsieur Antipyrine“, pročitano na prvoj dada večeri, priređenoj 14. VII 1916, u svečanoj sali restorana Vag (Waag), u Cirihi; pre toga, iste večeri, Hugo Bal je pročitao svoj „Manifest dade“; objavljeno u *La Première Aventure céleste de M. Antipyrin*, Collection Dada, Zürich, 1916; zatim, *Littérature*, n. 13, str. 16–17, Paris, maj 1920.

Manifest dade 1918.

Napomena redakcije. – Tristan Cara je ovaj manifest pročitao 23. jula 1918, u dvorani Majse (*Meise*, Cirihi).

Dadaizam. Da bi uveli ideju privremene ludosti, u potrazi za skandalom i publicitetom jednog novog „izma“ – tako banalnog, s nedostatkom ozbiljnosti koja priliči toj vrsti manifestacija – novinari nazivaju dadaizam ono što u intenzitetu jedne nove umetnosti prevazilazi njihovu moć razumevanja i sposobnost da se uzdignu do apstrakcije; magija jedne reči (DADA) pretvorila ih je (svojom jednostavnošću, koja ne označava ništa) u telad pred šarenim vratima sadašnjeg sveta; zaista prejaka erupcija za njihovu naviku da se lako izvuku iz svega.

Da bi se napisao manifest treba hteti: A, B, C,
grmeti protiv 1, 2, 3,

pasti u vatru i nabrusiti krila da bi se pokorila i rasejala sva ta mala i velika a, b, c, istupiti, vikati, psovati, nizati prozu u obliku apsolutnog, neopozivog dokaza, iskusiti vlastite krajnosti i tvrditi da novost podseća na život isto kao što i neka mala koketa, u svom poslednjem izdanju, dokazuje suštinu boga. Njegovo su postojanje već dokazali harmonika, pejzaž i blaga reč. Nameitati svoja A, B, C je nešto sasvim prirodno – iako žalosno. Ali, svi to rade u obliku madona od lažnog kristala, monetarnog sistema, farmaceutskog proizvoda i golih nogu, koje prizivaju žarko i sterilno proleće. Ljubav prema novom simpatična je muka, koja otkriva naivnu ravnodušnost, znak bez uzroka, nestalan i pozitivan. Ali, i ta je potreba ostarila. Kada podstičemo umetnost na vrhunsku jednostavnost – novinu – čovečni smo i istiniti, u ime impulsivne i živahne zabave, koja dosadu razapinje na krst. Na raskršćima svetlosti, budni, napregnuti, vrebajući godine, u šumi. Pišem manifest i ne želim ništa, a ipak govorim nešto, iako sam u principu protiv manifesta, kao što sam, uostalom, i protiv principa (tih decilitara kojima se meri moralna vrednost svake rečenice – to je suviše komotno; tu aproksimaciju su izmislili impresionisti). Pišem ovaj manifest da bih pokazao kako možemo da izvodimo najoprečnije postupke, u jednom istom, svežem dahu; ja sam protiv akcije; za stalnu protivrečnost, ali i za afirmaciju, nisam ni za ni protiv i ne pada mi na pamet da to objašnjavam zato što mrzim zdrav razum.

DADA – to je reč koja ideje vodi u lov; svaki buržuj je mali dramaturg, koji smišlja najrazličitije motive, i da bi ih popunio odgovarajući likovima, larvama na stolicama, koje odgovaraju njegovoj inteligenciji, on traži uzroke ili ciljeve (na osnovu psihoanalitičke metode koju upražnjava), da bi učvrstio svoj zaplet, priču koju izlaže i usmerava. Svaki gledalac postaje saučesnik, ako pokuša da objasni neku reč (znati!). Ušuškan u zaklon svojih zmijolikih zapleta, on manipuliše svojim nagonima. Odatle sve nevolje bračnog života.

Objasniti: zabava crvenih trbuha u mlinovima praznih lobanja.

DADA NE ZNAČI NIŠTA

Ako neko to smatra besmislenim ili ako neće da gubi vreme na nešto što ne znači ništa...

Prvo što takvima pada na pamet jeste da je reč o nečemu bakteriološkom: treba utvrditi njegovo etimološko, istorijsko ili makar psihološko poreklo. Iz novina saznajemo da crnci iz plemena

Kru tako nazivaju rep svete krave: DADA. Tako se u nekim delovima Italije kaže za kocku i majku: DADA. Drveni konjić, dadilja, dvostruka afirmacija na ruskom i rumunskom: DADA. Učeni novinari u tome vide umetnost za bebe, neki, opet, lažne Isuse-što-k-sebi-decu-zovu, povratak suvom i bučnom, bučnom i monotonom primitivizmu. Senzibilitet se ne može izgraditi na samo jednoj reči; svaki sistem teži dosadnom savršenstvu, idejnoj ustajalosti zlatne baruštine, relativnom ljudskom proizvodu. Umetničko delo ne može da bude samo po sebi lepo, zato što je lepota mrtva; ono ne treba da bude ni veselo, ni tužno, ni jasno, ni nejasno, ne treba ni da zabavlja, niti da maltretira pojedince, tako što će im servirati kolačiće u obliku svetih oreola ili ih oblivati znojem dok u velikom luku jezde kroz atmosferu. Umetničko delo nikada nije lepo po dekretu, objektivno, za svakog. Kritika je beskorisna, ona postoji samo subjektivno, za svakog pojedinačno, bez trunke opštosti. Da li neko zaista veruje da je pronašao zajedničku psihološku osnovu celog čovečanstva? Isusov pokušaj i Biblija, svojim širokim i brižnim krilima, pokrivaju sledeće: govna, životinje, dane. Kako uneti reda u taj kaos beskonačnih i bezobličnih varijacija: čoveka? Princip „ljubi bližnjeg svog“ je licemerje. „Spoznavaj sebe“ je utopija, iako prihvatljivija, zato što obuhvata i pokvarenost. Bez milosti. Posle pokolja, još uvek ostaje nada u pročišćeno čovečanstvo.

Govorim samo o sebi, ne ubeđujem nikog, nemam pravo da bilo koga uvlačim u svoju reku, ne obavezujem nikoga da me sledi, svako stvara svoju umetnost na svoj način, ako zna za radost strelovitog uzdizanja ka zvezdanim boravištima ili za radost silaska u rudnike rascvetalih leševa i plodnih grčeva. Stalaktiti: potražite ih svuda, u jaslama uvećanim bolom, u očima belim kao zečevi anđela.

Tako se rodila DADA,¹ iz potrebe za nezavisnošću, iz nepoverenja prema zajedništvu. Neka oni koji su s nama zadrže svoju slobodu. Ne priznajemo nikakvu teoriju. Dosta nam je kubističkih i futurističkih akademija: laboratorija formalnih ideja. Zar umetnost služi zgrtanju para i umiljavanju dobrim buržujima? Rime usklađuju svoj zvuk sa zveckanjem novca, a modulacija klizi niz liniju trbuha posmatranog iz profila. Sve umetničke grupe završile su u toj banci, iako su jahale na različitim kometama. Vrata su širom otvorena, za valjanje u mekim jastucima i za bogatim trpezama.

Ovde bacamo sidro u plodno tlo. Ovde imamo pravo da to objavimo, zato što smo upoznali drhtavicu i prosvetljenje. Duhovi pijani od energije, mi zabadamo trozupce u nesmotrena tela. Mi smo potoci kletvi u tropskoj bujnosti vrtoglave vegetacije, guma i kiša su naš znoj, krvaramo i sažičemo žed, naša je krv jaka.

Kubizam je nastao iz jednostavnog načina posmatranja predmeta: Sezan je naslikao šolju dvadeset centimetara ispod visine očiju, kubisti su je posmatrali odozgo, drugi su njenu sliku učinili složenijim, uz pomoć vertikalnog preseka i onda je znalački prikazivali sa strane (ne zaboravljam stvaraoce, niti velike zakone materije, koje su utvrdili jednom za svagda). Futurizam tu istu šolju vidi u pokretu, kao niz uzastopnih predmeta, kojima pakosno dodaje poneku liniju sile. To ne sprečava neko platno da bude dobra ili loša slika, pogodna za ulaganje intelektualnog kapitala.

Novi slikar stvara svet čiji su sastavni elementi sama njegova sredstva, delo trezveno i konačno, bez pogovora. Novi umetnik protestuje: on više ne slika (simbolične ili iluzionističke reprodukcije) već direktno stvara pokretne organizme, od kamena, drveta, gvožđa, kalaja, oblutaka, koje vedri vetar neposrednih senzacija može da okreće u svim pravcima.

Svako likovno ili vajarsko delo je beskorisno; neka onda bude čudovište koji plaši ropske umove, a ne slatkasti ukras u menzama životinja u ljudskim kostimima, koje ilustruju tu žalosnu bajku o ljudskom rodu.

---

¹ Godine 1916, u CABARET VOLTAIRE, u Cirihiu. (Nap. T. Cara).

Slika je umeće spajanja dve linije, koje se opažaju kao geometrijski paralelne, na platnu, pred našim očima, u realnost sveta prenesenog u skladu s novim uslovima i mogućnostima. Taj svet nije ni preciziran, niti definisan u samom delu; on, u svojim bezbrojnim varijacijama, pripada posmatraču. Za njegovog stvaraoca, on je bez uzroka i teorije.

Red = nered; ja = ne-ja; afirmacija = negacija: to su vrhunski bljeskovi apsolutne umetnosti. Apsolutne, u čistoti kosmičkog, uređenog haosa, večne, u globuli sekunde bez trajanja, bez daha, bez svetlosti, bez kontrole. Neko staro delo volim zbog njegove novine. Samo nas kontrast povezuje s prošlošću. pisci koji podučavaju moralu ili rade na poboljšanju psihološke osnove, imaju, pored skrivene želje za zaradom, tu apsurdnu predstavu o životu, koji su klasifikovali, podelili na rubrike, kanalisali; oni uporno hoće da vide kategorije kako plešu, dok im oni daju ritam. Njihovi čitaoci se kikoću, ali nastavljaju da čitaju: zašto?

Postoji književnost koja ne dopire do proždrljive mase. Dela stvaralaca, nastala iz stvarne potrebe autora i zbog njega. Svest o vrhunskom egoizmu, u kojem zakoni blede. Svaka stranica mora da eksplodira, zbog svoje ozbiljne dubine i težine, zbog svog vihora, vrtoglavice, novine, večnosti, urnebesnog humora, entuzijazma svojih principa ili zbog načina na koji je odštampana. S jedne strane, svet koji se tetura dok beži, s paklenim praporcima okačenim o rep; s druge strane: novi ljudi. Neotesani, koji poskakuju dok štucaju, kao konjanici. To su osakaćeni svet i književni nadrilekari, opsednuti njegovim poboljšavanjem.

Kažem vam: nema početka i mi ne drhtimo, nismo sentimentalni. Kao pobesneli vetar, cepamo rublje oblaka i molitava, i pripremamo veliku predstavu propasti, požar, raspadanje. Pripremamo ukidanje žalosti i zamenjujemo suze sirenama koje vrište s jednog kontinenta na drugi. Paviljone intenzivne radosti i udovce tugama otrova. DADA je znamen apstrakcije; reklame i firme takođe su poetski elementi.

Razbijam fioke mozga i društvene organizacije: svuda sejem demoralizaciju i bacam ruku neba u pakao, pogled pakla u nebesa, ponovo uspostavljam plodno kolo univerzalnog kruženja u pravim snagama i mašti svakog pojedinca.

Ovde je u pitanju filozofija: to s koje strane gledamo na život, boga, ideju ili bilo šta drugo. Sve što vidimo je lažno. Ne mislim da je relativni rezultat važniji od izbora kolača ili višanja posle večere. Način na koji se brzo sagledava druga strana neke stvari, da bi se indirektno nametnulo vlastito mišljenje, naziva se dijalektika, drugim rečima, to je pogađanje oko duha prženih krompirića, sa metodom koji pleše okolo.

Kada viknem:

*ideal, ideal, ideal,
spoznaja, spoznaja, spoznaja,
bumbum, bumbum, bumbum,*

time dajem prilično veran opis napretka, zakona, morala i svih drugih lepih stvari, o kojima su razni ljudi, vrlo inteligentni, raspravljali u svim tim knjigama, samo zato da bi zaključili da svako, u krajnoj liniji, pleše u skladu s vlastitim bumbumom i da za taj svoj bumbum ima dobar razlog: zadovoljavanje bolesne radoznalosti; privatni alarm za neobjašnjive potrebe; kupatilo; finansijske teškoće; želudac koji utiče na život; autoritet mističnog štapića izvučenog iz buketa sablasnog orkestra nemih gudača, podmazanih čarobnom esencijom na bazi životinjskog amonijaka. S plavim lornjonom anđela, oni su, za sitniš opšteg odobravanja, fosilizirali vlastitu unutrašnjost. Ako su svi oni u pravu i ako su sve pilule samo marke Pink,² pokušajmo onda da jednom ne budemo

² „Dr. Williams' Pink Pills for Pale People“, pilule za „malokrvnost i nerve“, čuveni kanadski medicinski preparat, koji se reklamirao kao analgetik, blagi sedativ i sredstvo za jačanje, vrlo popularan krajem XIX i početkom XX veka širom sveta.

u pravu. Obično se misli kako se racionalno, mišljenjem, može objasniti ono što čovek piše. Ali, to je vrlo relativno. Misao je lepa stvar za filozofiju, ali je relativna. Psihoanaliza je opasna bolest, ona uspavljuje naše antirealističke sklonosti i čini buržoaziju sistematičnom. Nema konačne istine. Dijalektika je zabavna mašina koja nas, na banalan način, navodi da usvojimo mišljenje do kojeg bismo ionako došli. Da li neko zaista misli da je, uz pomoć krajnje prefinjene logike, dokazao istinu i ispravnost svojih stavova? Logika koju pritiskaju čula je organska bolest. Filozofi vole da tome dodaju još jedan element: moć zapažanja. Ali, taj veličanstveni kvalitet duha je zapravo dokaz njegove nemoći. Opažamo, gledamo, s jednog ili više stanovišta, biramo između milion postojećih. I iskustvo je proizvod slučaja i individualnih sposobnosti. Nauka mi se gadi čim postane sistem, čim izgubi svoj karakter upotrebljivosti – inače krajnje neupotrebljiv, ali makar individualan. Mrzim tu zadriglu objektivnost i sklad, tu nauku koja nam pokazuje kako je sve na svom mestu. Samo nastavite, deco moja, ljudski rode... Nauka nam govori da smo samo sluge prirode: sve je u redu, samo vi vodite ljubav i razbijajte glave. Samo nastavite, deco moja, ljudski rode, dobri buržuji i devičanski novinari... Ja sam protiv sistema, a *najprihvatljiviji* sistem je onaj da se u principu nema nijedan. Da bismo se dovršili, usavršili u svojoj malenkosti, tako da posudu vlastitog ja napunimo hrabrošću za borbu za i protiv misli, misterijom hleba, iznenadnim praskom paklene elise koja hita u jeftine rajeve, potrebna je:

DADAISTIČKA SPONTANOST

Ravnodušnošću (*je-m'en-foutisme*) nazivam način življenja u kojem svako zadržava sopstvene uslove, a da ipak zna kako da poštuje druge individue, osim u slučaju samoodbrane, *two-step* (plesni dvokorak) koji postaje nacionalna himna, prodavnicu tričarija, radio³ koji emituje Bahove fuge, svetleće reklame i plakate za bordele, orgulje koje ispaljuju karanfile u čast Boga, i sve to zajedno i stvarno zamenjeno za fotografiju i unilateralni katehizis.

Aktivna jednostavnost.

Nemogućnost razlikovanja stepena jasnoće: lizati polumrak i plutati u velikim ustima punim meda i izmeta. Na lestvici večnosti, svaka akcija je uzaludna (ako dopustimo da se misao upusti u avanturu čiji će ishod biti beskonačno groteskan, što je važno i za spoznaju ljudske nemoći). Ali, ako je život loša farsa, bez svrhe i porođaja na početku, i pošto verujemo da smo u toj stvari čisti, kao oprane hrizanteme, proglašavamo umetnost za jedinu osnovu sporazumevanja. Nije važno što joj mi, vitezovi duha, služimo već vekovima. Umetnost ne tlači nikog i oni koji znaju kako da se zainteresuju za nju, dobiće, uz milovanje, lepu priliku da nasele zemlju svoje konverzacije. Umetnost je privatna stvar, umetnik je stvara za sebe; razumljivo delo je novinarski proizvod i zato mi se sviđa da tu grdobu sada pomešam s uljanim bojama: iz tube od papira, koja imitira metal, iz koje, na pritisak, automatski izlaze mržnja, kukavičluk, podlost. Umetnik, pesnik, raduje se otrovu mase kondenzovanom u liku šefa odeljenja te industrije, on je srećan kada ga vređaju: to je dokaz njegove postojanosti. Autor, umetnik koga hvale novine, konstatuje razumljivost svog dela: pohabanu postavu sakoa za javnost; dronjke koji prikrivaju brutalnost, mokraču koja doprinosi toplini životinje koja se gnezdi na svojim najnižim porivima. Mlohavo i bljutavo meso, koje se umnožava uz pomoć tipografskih mikroba. Odgurnuli smo od sebe te plačljivce u nama. Svako očijukanje s takvom prirodom je zašecereni proliv. Ohrabrivati takvu umetnost znači variti je. Potrebna su nam snažna, direktna, precizna i uvek nerazumljiva dela. Logika je komplikacija. Logika je uvek pogrešna. Ona je ta koja niti pojmova, reči, u njihovoj formalnoj spoljašnjosti, vodi ka iluzornim ciljevima i središtima. Njeni lanci ubijaju, to je džinovska stonoga, koja guši nezavisnost.

³ U originalu TSF, „Transmission sans fil“, bežični prenos.

Venčana za logiku, umetnost bi živela u incestu, uvek gutajući, proždirući vlastiti rep, vlastito telo, pareći se sa samom sobom, a temperament bi joj postao košmar premazan katranom protestantizma, kao spomenik, klupko sivih i teških creva. Ali, tu su naša gipkost, entuzijizam, čak i radosti nepravde, te male istine koje nevino upražnjavamo i koje nas čini lepim: mi smo prefinjeni, a prsti su nam savitljivi i glatki kao grane te izuvijane i skoro tečne biljke; to daje pečat našoj duši, kažu cinici. I to je jedno stajalište; ali, svi cvetovi, srećom, nisu sveti, a ono što je u nama božansko jeste poziv na antiljudsku akciju. Reč je o papirnatom cvetu za rever gospode koja posećuje bal života pod maskama, kuhinju ljupkosti, s belim snajkama, jedrim ili debelim. Ti ljudi trguju onim što smo mi odabrali. Protivrečnost i jedinstvo suprotnosti, u istom dahu, može biti istina. Dovoljno je da neko izrekne tu banalnost, kao dodatak libidinoznom i smrdljivom moralu. Moral kržlja, kao i sve pošasti razuma. Nadzor morala i logike stvorio je u nama neosećljivost pred policijskim agentima – uzrokom našeg ropstva – tim smrdljivim pacovima kojih je buržoaziji pun želudac i koji su zagadili jedine koridore od providnog i čistog stakla koji su ostali otvoreni za umetnike.

Neka svaki čovek vikne: pred nama je veliki posao destrukcije, negacije. Zbrisati, očistiti. Čistota pojedinca može se potvrditi samo posle perioda ludila, agresivnog, potpunog ludila sveta prepuštenog banditima, koji ga razdiru i uništavaju vekovima. Bez cilja i plana, bez organizacije: neukrotivo ludilo, raspad. Jaki na reči ili na delu preživeće, jer oni znaju kako da se odbrane, okretnost udova i osećanja plamti na njihovim izbrušenim bokovima.

Moral je odredio milostinju i milosrđe, te dve loptice loja, koje su narasle kao slonovi, kao planete, i koje se smatraju za nešto dobro. U njima nema ničeg dobrog. Dobrota je lucidna, jasna i odlučna, nemilosrdna prema kompromisu i politici. Moral je infuzija čokolade u vene svih ljudi. Taj zadatak nam ne nameće neka natprirodna sila već trust trgovaca idejama i akademskih nakupaca. Sentimentalnost: pošto su videli grupu ljudi koji se svađaju i dosađuju, izmislili su kalendar i lek mudrosti. Stavljanjem nalepnica započela je bitka filozofa (merkantilizam, bilans, sitničave i bedne mere) i po drugi put se shvatilo da je milosrđe osećaj, kao proliv povezan s gađenjem štetnim po zdravlje, prljava zavera strвина u cilju kompromitacija sunca.

Proglašavam suprotstavljanje svih kosmičkih sposobnosti gonoreji tog smrdljivog sunca, koje je izašlo iz radionica filozofske misli, i objavljujem nemilosrdnu bitku u kojoj se valja služiti svim sredstvima

DADAISTIČKOG GAĐENJA

Svaki oblik gađenja koji može postati negacija porodice jeste dada; protest pesnicama bića koje svim silama teži rušilačkoj akciji: DADA; poznavanje svih sredstava koje je do sada odbacivao zvanični seksualni moral suviše komotnog kompromisa i pristojnosti: DADA; ukidanje logike, plesa nemoćnih da stvaraju: DADA; ukidanje svake hijerarhije i svake društvene jednačine koju su u sferi vrednosti uspostavili naši sobari: DADA;⁴ svaki predmet, svi predmeti, osećanja i nejasnoće, sve utvare i precizni sudari paralelnih linija, borbena su sredstva DADA; ukidanje pamćenja: DADA; ukidanje arheologije: DADA; ukidanje proroka: DADA; ukidanje budućnosti: DADA; apsolutna, bespogovorna vera u svakog boga koji je neposredan proizvod spontanosti: DADA; elegantan skok, bez predrasuda, iz jedne harmonije u drugu sferu; putanja reči bačene

---

⁴ Kao što napominje Slavica M, koja je pomagala u prevođenju ovog teksta, Cara aludira na „moralne sobare“, iz poznate izreke, „Nijedan čovek nije junak za svog sobara“ ili „Nema junaka za sobara“. Hegel se na tu izreku nadovezao svojim aforizmom: „To nije zato što junak nije junak već zato što je sobar sobar.“ (*Fenomenologija duha*, 1807, str. 386 izdanja BIGZ, Beograd, 1986, u nešto drugačijem prevodu.) Misli se na zaziranje od svega uzvišenijeg i šireg od sopstvene podređenosti i ograničenosti, a ne na nepriznavanje autoriteta.

kao škripava gramofonska ploča; uvažavanje svake individualnosti u njenom trenutku ludila: ozbiljnog, plašljivog, stidljivog, vatrenog, snažnog, odlučnog, oduševljenog; osloboditi vlastitu crkvu od svakog beskorisnog i teškog pribora; ispljunuti kao svetleći vodoskok pogrdu ili ljubaznu misao, ili – s velikim uživanjem, što mu izade na isto – maziti, podjednako predano, vlastitu dušu, u grmu očišćenom od insekata, zbog plemenite krvi, pozlaćene telima anđela. Sloboda: DA-DA DADA DADA, krici zgrčenih boja, prožimanje svih suprotnosti i protivrečnosti, grotesknosti, nedoslednosti: ŽIVOT.

(Na margini, u visini poslednjeg pasusa: „Vičite, vičite!“)

„Manifeste Dada 1918“, *Dada*, n. 3, Zürich, 1918.

Proglas bez pretenzija

D A D A 1 9 1 9.

Umetnost se uspavljuje da bi se rodio novi svet. „UMETNOST“ – papagajska reč – kada se zameni sa DADA (postaje)

PLEZIOSAURUS

ili maramica. Talenat koji se može naučiti pravi od pesnika apotekara.

Izbalansirana kritika danas više ne lansira sličnosti.¹ Hipertrofirani slikari hiperestetizovani i hipnotisani hijacintima (zumbulima) hipokritskih mujezina,

SREDITE ŽETVU TAČNIH PRORAČUNA.

Hipodrom besmrtnih garancija:

Nema nikakve važnosti nema prozirnosti ni pojavnosti.

MUZIČARI POLUPAJTE SVOJE SLEPE INSTRUMENTE NA BINI.

U ovom trenutku, mrzim čoveka koji šapuće pre pauze između činova – kolonjska voda – kiselog komada. Veseli vetar. Ako svako kaže suprotno, u pravu je.

Špric je nešto što samo ja razumem. Pišem zato što je to prirodno kao što pišam kao što sam bolestan. Ovo nije važno, ni za mene, ni relativno.

UMETNOSTI JE POTREBNA OPERACIJA.

Umetnost je pretenzija podrgejana u stidljivosti nokšira. Histerija rođena u ateljeu.

Tragamo za snagom koja je direktna

ČISTA TREZVENA JEDINSTVENA

ne tražimo NIŠTA afirmišemo VITALNOST svakog TRENUTKA antiflozofiju spontanij akrobacija. Pripremite se za erupciju gejzira naše krvi – podmorsku formaciju transhromatskih aviona, celularanih metala šifrovanih u letu slika

iznad pravila „L E P O G“ i njegove kontrole.

To nije za mrtvorodenčad koja još obožavaju svoj pupak.

TRISTAN CARA

„Proclamation sans prétention“, *Die Schammade* (Max Ernst, Johannes Baargeld), Köln, april 1920, str. 25. Cara je ovaj tekst trebalo da pročita na osmoj večeri dade, u sali Kaufleuten, u Cirihi, 9. aprila 1919, ali je bio sprečen, zbog suviše bucnog negodovanja publike.

---

¹ Približan prevod. U originalu, Cara se samo poigrava zvukom nekih reči: „Aujourd’hui la critique *balance* ne lance plus des *ressemblances*.“

Manifest gospodina Aa antifilozofa

iako to nisam tražio ja te obožavam
ko je francuski bokser
prekomorske stope nepravilne kao Dada depresija u krvi dvoglave životinje
klizam se između smrti i neodlučnih fosfata
koji grebuckaju lagano po zajedničkom mozgu pesnika dadaista
srećom
jer
zlatni
rudnik
cene i veliki životni troškovi naterali su me da napustim D
nije istina da su me rastrgle lažne Dade jer
naplata će početi odmah
to je ono što se zove oplakivati ništa zvano ništa
i ja sam se otarasio boljke konvencionalnosti
ja ljuštura i kišobran mozga od podne dvosatna pretplata
praznoverno otkočeni mehanizam
baleta sprematozoida čija se generalna proba odvija u srcima svih sumnjivih osoba
grickaću vam prste
obnoviću vam pretplatu na celuloidnu ljubav koja škripi kao metalna vrata
i vi ste idioti
vraćiću se jednom u obliku vašeg urina
vraćiću u život veselo akušersko prduckanje
i osnovaću internat za pesničke makroe
vratio sam se da krenem iz početka
i vi ste svi idioti
i ključ samokleptomana radi samo sa revolucionarnim uljem sumraka
na svakom čvorištu svake mašine stoji nos novorođenčeta
i mi smo svi idioti
i veoma smo podozrivi prema nekom novom obliku inteligencije i novoj logici na
svoj poznati način
koji nije nimalo Dada
dopuštate da vas Aaizam zavede na pogrešan put
i vi ste svi idioti
biljni oblozi
sa alkoholom od pročišćenog sna
zavoji
i devičanski
idioti

Tristan Cara

Prvi put pročitano na dadaističkoj večeri u Grand-Palais, u Parizu, 5. februara 1920.
Littérature, n. 13, str. 22–23, maj 1920.

Tristan Cara

Dobro me pogledajte!

Ja sam idiot, ja sam lakrdijaš, ja sam prevarant.

Dobro me pogledajte!

Ružan sam, lice mi je bezizražajno, nizak sam.

Ja sam kao svako od vas! (1)

Ali, upitajte se, pre nego što me pogledate, nije li ta dužica kojom mi šalžete bljeksove vlažnih osećanja u stvari samo movino govno, nisu li te oči na vašem trbuhu završeci tumora, koji će vam se jednog dana otvoriti svuda po telu, kao triperaški čirevi? Gledate na pupak – zašto ga skrivate od ove smešne predstave koju vam nudimo? Malo niže, nazubljena pička guta sve – poeziju o večnosti, o ljubavi, čistoj ljubavi, naravno – krvave bifteke i ulja na platnu.

Svi oni koji gledaju i shvataju lako upadaju u procep između poezije i ljubavi, između bifteka i slikarstva. Biće svareni, biće svareni.

Nedavno su me optužili da sam ukrao neke bunde. Verovatno zato što me još uvek ubrajaju među pesnike. Među pesnike, koji zadovoljavaju svoju legitimnu potrebu za hladnim drkanjem, u toplom krznu: H a h u, znam ja za još neka zadovoljstva, ništa manje platonska. Pozovite familiju telefonom i ispišajte se u rupu rezervisanu za muzičke, gastronomske i svete besmislice.

DADA predlaže dva rešenja:

VIŠE GLEDANJA

VIŠE REČI (2)

Ne gledajte više.

Ne govorite više.

Zato što se ja – kameleonski promenljiva bujica prigodnih stavova – lepeza raznobojnih mišljenja za sve prilike, veličine i cene – uvek protivim onome što predlažem drugima. (3)

Nešto sam zaboravio:

Gde? Zašto? Kako?

Drugim rečima:

ventilator hladnih primera poslužiće izlomljenu zmiju konjičke parade i nikada nisam imao to zadovoljstvo da vas upoznam *my dear* kruto uvo će iskočiti samo od sebe kao iz koverta kao i sva pomorska oprema i proizvodi firme Aa & Co., *chewing-gum* na primer i psi imaju plave oči, pijem kamilicu, oni piju vetar, DADA uvodi nove perspektive, ljudi danas sede na ivicama stolova i zauzimaju poze koje se nagnju malo na levo malo na desno, to je razlog zašto sam ljut na dadu, ljudi bi trebalo da svuda traže zabranu D, jedite malo Aa, natrljajte se zubnom pastom Aa, obucite se kod Aa. Aa je maramica i seksualni organ koji trese nos, nagli pad – u gumu – bez buke, nema potrebe za manifestima ili adresarima, on daje 25% popusta obucite se kod Aa on ima plave oči.

TRTZ (Tristan Cara)

1. Moram malo da se reklamiram.
2. Više manifesta.
3. Ponekad

Prvi put pročitano na dadaističkoj manifestaciji na Narodnom univerzitetu (l'Université populaire), u Parizu, 19. februara 1920. *Littérature* n. 13, str. 2, maj 1920.

Gospodin Aa antifilozof šalje nam ovaj manifest

Živeli pogrebници rekombinacija!

Svaki postupak je hitac moždanog revolvera – njegovi napadi su u isto vreme beznačajan gest i odlučujući potez (otvaram lepezu nokauta za destilaciju vazduha koji nas razdvaja) – i s rečima položenim na papir, ulazim, svečano, u sebe samog.

Zabadam svojih 60 prstiju u kosu pojmova i brutalno joj tresem zavesu, zube, šarke na spojevima.

Zatvaram, otvaram pljujem. Pažnja! Sada je trenutak da vam kažem da sam lagao. Ako je nedostatak sistema sistem – po mojoj meri – onda ga nikada ne primenjujem.

Drugim rečima, lažem. Lažem kada ga primenjujem, lažem kada ga ne primenjujem, lažem kada pišem kako lažem jer ne lažem – zato što sam živo ogledalo svog oca – izabrano među komadima bakaraovog stakla (Baccarat) – od grada do grada – zato što ja nikada nisam bio baš ja – zato što se saksofon nosi kao ruža na reveru ubice osećajnog šofera – napravljen je od seksualnog bakra i kladioničarskih listića. Tako trube kukuruz, alarm i pelagra, tamo gde se prave šibice.

Istrebljenje. Da, naravno. Bez „ali“. Ja: mešavina kuhinje i teatra.

Živeli ekstatični zborovi nosača nosila!

Laž je ekstaza – ona koja traje duže od jedne sekunde – nema ničeg što traje preko toga. Idioti legu vek – idioti počinju iznova nekoliko vekova kasnije – idioti ostaju u krugu od deset godina – idioti se klate na brojčaniku godinu dana – ja (idiot) ostao sam tamo pet minuta.

Težnja krvi da se razliva mojim telom i moj slučajni susret u boji prve žene koju sam pipnuo svojim očima, u to pipkasto vreme. Najgori banditizam je završiti promišljenu rečenicu. Banditizam gramofona, malo neljudsko priviđenje, koje volim – zato što smatram da je smešno i nečasno. Ali, bankari jezika će uvek uzimati neki mali procenat od diskusije. Za meč je neophodno prisustvo (makar) jednog boksera – članovi jedne dadaističke bande ubica potpisali su ugovor o *self-protection* (samozaštiti) u poduhvatima iz svoje struke. Njihov broj se značajno smanjio – prisustvo (makar) jednog pevača za duet, (makar) jednog potpisnika za priznanicu, (makar) jednog oka za pogled – apsolutno je neophodno.

Stavite fotografsku ploču sa snimkom lica u razvijač.

Osetljivi sloj će postati vidljiv i vi ćete se iznenaditi.

Udarite sebe u lice i umrite.

„Monsieur aa l'antiphilosophie nous envoie ce manifeste“. Prvi put čitano na Festivalu Dade, u Salle Gaveau, u Parizu, 26. maja 1920. Objavljeno u 391, n. 13, str. 3, jul 1920.

Manifest dade o slaboj ljubavi i gorkoj ljubavi

I

uvod = sardanapal
jedan = kofer
žena = žene
pantalone = voda
ako = brk
2 = tri
štap = možda
posle = odgonetnuti
iritirajući = smaragd
mana = zavrtnj¹
oktobar = periskop
nerv = xxx

ili sve to zajedno u bilo kom sočnom, nasapunjanom, oporom ili konačnom sklopu – izvučeno nasumice – živo je.

Tako je i iznad budnog propovednikovog duha koji stoji na uglu svake životinjske, biljne, zamislive i organske ulice, sve slično svemu ostalom i neslično. Čak i ako ne verujem u neko delo, ono postaje istinito čim ga stavim na papir – zato što je to laž koju sam FIKSIRAO kao leptira na šešir.

Laž kruži – pozdravlja g. Oportunistu i g. Udobjaka: zaustavljam je, ona postaje istina.

Tako i DADA preuzima posao policajaca na biciklima i pritajenog morala.

Svi ljudi su (u nekom trenutku) bili celoviti telom i duhom. Ponoviti trideset puta.

Mislim da sam vrlo simpatičan.

Tristan Cara

II

Manifest je obraćanje spoljašnjem svetu, u kojem nema ničeg osim namere da se otkrije sredstvo za trenutno izlečenje političkog, astronomskog, umetničkog, parlamentarnog, agronomskog i književnog sifilisa. Manifest može biti blag, dobar, uvek u pravu, snažan, energičan i logičan.

Kad smo već kod logike, mislim da sam vrlo simpatičan.

Tristan Cara

---

¹ vice = vis; izgovara se skoro isto, „vis“.

Gordost je zvezda koja zjapi i prodire očima i ušima, oslanja se, tone, na grudima joj piše: crći ćeš. To je njen jedini lek. Ko još veruje lekarima? Više volim pesnika koji je isprdak u parnoj mašini – sladak je, ali ne plače – poli i polupederast, pliva. Uopšte me se ne tiču ni jedan, ni drugi. Čista je slučajnost (što nije bilo neophodno), da je prvi bio Namac, a drugi Španac. Daleko smo, zaista, od pomisli o otkrivanju teorije o verovatnoći rasa i epistolarnom usavršavanju ogorčenja.

III

Uvek se grešilo, ali najveće greške su poeme koje su bile napisane. Ogovaranje ima samo jedan smisao postojanja: podmlađivanje i očuvanje biblijske tradicije. Ogovaranje ohrabruje upravo pošte, koja se, avaj!, usavršava, državna duvanska industrija, železničke kompanije, bolnice, pogrebna preduzeća, fabrike tekstila. Ogovaranje ohrabruje porodično vaspitanje. Ogovaranje ohrabruje i poslednji među papama. Svaka kapljica pljuvačke koja ispadne iz razgovora pretvara se u zlato. Ljudi su oduvek imali potrebu za božanstvom, da bi sačuvali tri osnovna zakona, koja je postavio upravo Bog: jesti, voditi ljubav i srati, kraljevi su na putu, a zakoni suviše strogi, ogovara samo onaj koji misli savremeno. Oblik u kojem se ono najčešće ispoljava je DADA.

Ima ljudi (novinara, advokata, amatera, filozofa) koji i u drugim formama – poslovima, venčanjima, izletima, ratovima, raznim kongresima, korporacijama, politici, nesrećama, plesnim dvoranama, ekonomskim krizama, nervnim krizama – vide varijacije dade.

Pošto nisam imperijalista, ne delim njihovo mišljenje – pre mislim da je dada božanstvo drugog reda, koje treba prosto staviti uz druge oblike novog mehanizma religije međuvlašća.

Da li je jednostavnost jednostavna ili je dada?

Mislim da sam prilično simpatičan.

Tristan Cara

IV

Da li je poezija neophodna? Znam da joj upravo oni koji najglasnije viču protiv nje i bez svog znanja kroje sudbinu i pripremaju joj udobno savršenstvo – higijensku budućnost.

Suočavamo se s propašću (uvek bliskom) umetnosti. Sada se traži umetnost koja će biti još umetničkija. Higijena postaje čistunstvo, obože obože.

Da li treba da više ne verujemo u reči? Kako to da one mogu da izraze nešto suprotno onome što misli i želi organ koji ih odašilje?²

Velika tajna glasi:

MISAO NASTAJE U USTIMA.

Mislim da sam vrlo simpatičan.

Tristan Cara

Jedan veliki kanadski filozof je rekao: *Le pensée* (misao) i *le passé* (prošlost) su takođe veoma simpatični.³

² Koji misli, hoće i želi da misli. (T. C.)

³ U originalu, s namernom greškom u rodu imenica „le pensée“ („le“ muški rod, umesto ženski, „la“).

V

Jedan prijatelj, suviše dobar prijatelj da ne bi bio inteligentan, rekao mi je pre neki dan:

drhtaj
JE SAMO
hiromant
NAČIN NA KOJI LJUDI KAŽU
dobar dan dobro večer
KOJI ZAVISI OD OBLIKA
KOJI SU DALI
nezaboravku
njegove kose

Odgovorio sam mu:

U PRAVU SI
idiote prinče
ZATO ŠTO SAM
UBEDEN U
suprotno
tatarin
naravno da oklevamo
NISMO
u pravu.
Zovem se želim da razumem
DRUGOG

Raznolikost je zabavna, ta partija golfa koja stvara iluziju „određene“ dubine. Pridržavam se svih konvencija – ukinuti ih značilo bi stvaranje novih, što bi nam samo zakomplikovalo život, na zaista odvratna način.

Neće se više znati šta je šik: voleti decu iz prvog ili drugog braka. „Pistillum (tučak) pištolja“ često nas je dovodio u bizarne i neprijatne situacije. *Destabilizovati* smisao – *destabilizovati* pojmove i sve male tropske kiše *demoralizacije, dezorganizacije, destrukcije, karambola* (carambolage), to su postupci osigurani od groma i označeni kao javna korist. Samo je jedna činjenica: nadaista više nema nigde, osim u Francuskoj akademiji. Ipak mislim da sam vrlo simpatičan.

Tristan Cara

VI

Izgleda da postoji sledeće: logičnije, vrlo logično, previše logično, manje logično, malo logično, zaista logično, prilično logično.

Dobro, izvucite zaključak.

– Gotovo.

Sada prizovite u misli biće koje najviše volite.

– Gotovo?

Recite mi broj i ja ću vam reći sreću.

VII

A priori, što znači zatvorenih očiju, Dada ispred svake akcije i iznad svega postavlja: Sumnju. Dada sumnja u sve (tout). Dada je armadiljo (tatou). Sve je Dada. Čuvajte se Dade.

Antidadaizam je bolest: samokleptomanija, čovekovo prirodno stanje je DADA.

Ali, prave dade su protiv dade.

Samokleptoman.

Onaj koji krade – ne pomišljajući na korist, bez volje – elemente sopstvene ličnosti, jeste samokleptoman. On potkrada samog sebe. Tako gubi crte po kojima se izdvajao u zajednici. Sa buržujima je slično – oni su svi isti. Nekada nisu bili isti. Bili su naučeni da krađu – krađa je postala funkcija – a najzgodnije i najmanje opasno je krasti sebe. Zato su svi oni veoma siromašni. Siromasi su protiv DADE. Njihovi mozgovi moraju mnogo da rade. Nikada neće završiti. Oni rade. Rade same sebe – zavaravaju se – krađu sami sebe – oni su veoma siromašni. Siromasi. Siromasi rade. Siromasi su protiv DADE. Ko je protiv DADE, taj je sa mnom, rekao je jedan slavni čovek, ali je na mestu umro. Sahranili su ga kao pravog dadaistu. Anno domini Dada. Oprez! I sećajte se ovog primera.

VIII

DA BISTE NAPRAVILI DADAISTIČKU PESMU

Uzmite novine.

Uzmite makaze.

Izaberite u novinama članak dovoljno dugačak za vašu pesmu.

Izrežite članak.

Zatim pažljivo izrežite sve reči iz članka i stavite ih u vrećicu.

Blago je protresite.

Zatim izvucite papiriće, jedan po jedan.

Pažljivo ih preprišite, onim redom kojim ste ih izvlačili iz vrećice.

Pesma će ličiti na vas.

I evo, postali ste „beskrajno originalan pisac, očaravajućeg senzibiliteta, iako i dalje nerazumljiv prostacima“.

Primer (nepotrebno prevoditi; probajte sami; AG):

lorsque les chiens traversent l'air dans un diamant comme les idées et l'appendice de la méninge montre l'heure du réveil programme (*naslov je moj*; T. C.)

prix ils sont hier convenant ensuite tableaux – apprécier le rêve époque des yeux – pompeusement que réciter l'évangile genre s'obscurcit – groupe l'apothéose imaginer dit-il fatalité pouvoir des couleurs – tailla cintres ahuri la réalité un enchantement – spectateur tous à effort de la ce n'est plus 10 à 12 – pendant divagation virevolte descend pression – rendre de fous queuleu-leu chairs sur un monstrueuse écrasant scène – célébrer mais leur 160 adeptes dans pas aux mis en mon nacré – fastueux de terre bananes soutint s'éclairer – joie demander réunis presque – de a la un tant que le invoquait des visions – des chante celle-ci rit – sort situation disparaît décrit celle 25 dans salut – dissimula le tout de ce n'est pas fut – magnifique l'ascension a la bande mieux lumière dont somptuosité scène me music-hall – reparait suivant instant s'agite vivre – affaires qu'il n' y a prêtait – manière mots viennent ces gens

IX

Ima ljudi koji nešto objašnjavaju zato što ima onih koji bi da nešto saznaju. Uklonite ih i sve što ostaje je dada.

Umočite svoje pero u crnu tečnost s jasnim namerama – to je samo vaša autobiografija, na kojoj ležite kao kvočka pod stomakom rascvetalog mozga.

Biografija je rekvizit slavnog čoveka.

Velikog ili snažnog. I tu ste vi, običan čovek, kao i svi ostali, pošto ste umočili svoje pero u mastionicu punu

PRETENZIJA

koje dolaze do izražaja u različitim i neslućenim formama, koje prožimaju sve oblike aktivnosti, stanja duha i mimikrije; evo vas punog

AMBICIJA

da ostanete na brojčaniku života, na mestu na koje ste upravo pristigli, da biste istog časa počeli da se uspinjete, u iluzornom i smešnom napredovanju ka apoteozu koja postoji samo u vašoj neurasteniji:

evo vas punog

PONOSA

većeg, snažnijeg, dubljeg od svih ostalih.

Drage kolege: veliki čovek, mali čovek, snažan čovek, slab, dubok, površan,

eto zašto ćete svi crknuti.

Ima i onih koji su antidatirali svoje manifeste, da bi drugi ljudi poverovali kako su do ideje o sopstvenoj veličini došli malo ranije. Drage moje kolege: pre posle, prošlo buduće, sada juče,

eto zašto ćete svi crknuti.

Ima i onih koji kažu: dada je dobra jer nije loša, dada je loša, dada je religija, dada je poezija, dada je duh, dada je skeptična, dada je magija, znam ja šta je dada.

Ali, drage kolege: dobro loše, religija poezija, duh skepticizam, definicija definicija, *eto zašto ćete svi crknuti*, kunem vam se.

Velika misterija je tajna, ali neki ljudi su ipak upućeni u nju. Oni vam nikada neće reći šta je dada. Da bih vas još malo zabavio, reći ću vam par ovakvih stvari: dada je diktatura duha ili dada je diktatura jezika ili recimo dada je smrt duha, što će se sigurno mnogo svideti mojim prijateljima. Prijateljima.

X

Sasvim je sigurno da se posle Gambete, rata, afere oko Panamskog kanala i slučaja Stenel,⁴ inteligencija preselila na ulicu. Inteligentna osoba je postala zaokružen, normalan tip. Ono što nam nedostaje, što je zanimljivo, što je retko zato što je obdareno anomalijama dragocenog bića, svežinom i slobodom velikih antiljudi, jeste

IDIOT.

---

⁴ Velike korupcionaške afere (Panamski kanal) i ljubavno-politički skandali, koji su zaokupljale pažnju javnosti u Francuskoj krajem XIX i početkom XX veka. Léon Gambetta (1838–1882) je bio francuski političar, a Marguerite Steinheil (1869–1954) ljubavnica mnogih poznatih i uticajnih ličnosti, između ostalih, i francuskog predsednika Feliksa Fora (Felix Faure, 1841–1899).

Dada iz sve snage radi na tome da idiote uvede svuda. Ali, svesno. I sama se sve više trudi da bude takva.

Dada je strašna: nimalo je ne dotiču porazi inteligencije. Dada je prilično podmukla, ali podmukla kao besan pas, ona ne zna ni za metode, niti za uverljivo preterivanje.

Odsustvo podvezica, zbog kojeg se sistematski saginje, podseća na čuveni nedostatak sistema, kojeg u osnovi nikada nije ni bilo. Tu lažnu vest pronela je jedna pralja na dnu svoje stranice, koja je onda otišla dalje, u varvarske zemlje, gde kolibriji rade kao ljudi-sendviči srdačne prirode.

To mi je ispričao jedan sajdžija, s nekim savitljivim špricom u ruci, za koji je, prisećajući se karakteristika zemalja vrelog podneblja, rekao da je flegmatičan i da se svuda zavlači.

XI

Dada je pas – kompas – trbušna glina – ni nova niti gola Japanka – gasometar tandrkavih osećanja – Dada je brutalna i ne bavi se propagandom – Dada je određena količina života, koji se preobražava, bez napora, u prozirnom i kružnom kretanju.

XII

dame gospodo uđite kupite kupite i ne čitajte videćete onog koji u rukama drži ključ nijagare čoveka koji šepa u kutiji hemisfera u koferu s nozdrvama zatvorenim u kineskom lampionu videćete videćete videćete trbušni ples u salunu iz masačusetsa čoveka koji zabada eksere i automobilsku gumu koja se izduvava svilene čarape mis atlantide kovčeg koji je šest puta obišao svet da bi ponašao gospodina adresanta i njegovu verenicu i njenog brata svastiku dobićete adresu gospodina stolara vitrinu za žabu živac kao nož za hartiju adresu za male ženske šnale i jednu na kojoj se kralj grčke snabdeva opscenim fotografijama kao i adresu francuske akcije⁵

XIII

Dada je devičanski mikrob

Dada je protiv skupoće

Dada

anonimno društvo za eksploataciju ideja Dada ima 391 stav i različite boje u zavisnosti od pola predsednika

Ona se preobražava – tvrdi – i govori suprotno, u isto vreme – bez važnosti – više – peca na udicu.

Dada je kameleon brze i koristoljubive promene.

Dada je protiv budućnosti. Dada je mrtva. Dada je idiotska. Živela Dada. Dada nije književna škola, urla

Tristan Cara

---

⁵ Action française, najagilniji pokret ekstremne francuske desnice (sa istoimenim glasilom), u periodu od 1899. do kraja Drugog svetskog rata.

„Dada manifeste sur l’amour faible et l’amour amer“, *La Vie des lettres*, n. 4, 1921. Deo VIII, „Pour faire un poème dadaïste“ („Da biste napravili dadaističku pesmu...“), obavljen je u *Littérature* n. 15, str. 18, iz jula 1920, a finale dela XV („Soucrivez a dada...“; „Potpišite dadu...“) i deo XVI („hurle...“, „urlam...“) u *Littérature* n. 17, str. 20, iz decembra iz 1920. Neki fragmenti su se pojavili i u drugim dadaističkim publikacijama, kao parole ili mali leci („Dada je devičanski mikrob“, „Dada je protiv skupoće“, itd).

Dodatak manifestima

Kako sam postao šarmantan, simpatičan i divan

Spavam veoma kasno. Ubijam se 65%. Moj život je vrlo jeftin, dođe me svega 30% života. Moj život je 30% života. Nedostaju mu ruke, kanap i nekoliko dugmadi. 5% odlazi na stanju polulucidne obamrlosti, u kombinaciji s beskrvnim pucketanjem. Tih 5% se zove DADA. Život je, dakle, jeftin. Smrt je nešto skuplja. Ali, život je šarmantan, a i smrt je šarmantna.

Pre nekoliko dana bio sam na skupu imbecila. Bilo je mnogo sveta. Svi su bili šarmantni. Tristan Cara, mala, glupa i beznačajna osoba, održao je predavanje o umetnosti, da bi postao šarmantan. I zaista je bio šarmantan. Svi ljudi su šarmantni. I duhovni. To je divno, zar ne? Uostalom, svi ljudi su divni. Devet stepeni ispod nule. To je šarmantno, zar ne? Ne, to nije šarmantno. Gospod nije na nebesima. Nema ga čak ni u imeniku.¹ Ali, on je ipak šarmantan.

Ambasadori, pesnici, kneževi, prinčevi, muzičari, novinari, glumci, pisci, diplomate, direktori, krojači, socijalisti, princeze i baronice, svi oni su šarmantni.

Svi vi ste veoma šarmantni, veoma fini, duhovni i ljupki.

Tristan Cara vam poručuje: on bi vrlo lako mogao da radi i nešto drugo, ali radije će ostati idiot, šaljivdžija i prevarant.

Budite iskreni za trenutak: da li je ovo što sam upravo rekao šarmantno ili idiotski?

(u nastavku: finale III dela „Manifesta o slaboj ljubavi i gorkoj ljubavi“)

Ima ljudi (novinara, advokata, amatera, filozofa) koji i u drugim formama – poslovima, venčanjima, izletima, ratovima, raznim kongresima, korporacijama, politici, nesrećama, plesnim dvoranama, ekonomskim krizama, nervnim krizama – vide varijacije dade.

Pošto nisam imperijalista, ne delim njihovo mišljenje – pre mislim da je dada božanstvo drugog reda, koje treba prosto staviti uz druge oblike novog mehanizma religije međuvlašća.

Da li je jednostavnost jednostavna ili je dada?

Mislim da sam prilično simpatičan.

Tristan Cara

„Comment je suis devenu charmant, sympathique et délicieux“, 9. XII 1920. Prvi put čitano na matineu u galeriji Polovozky, u Parizu, 17. XII 1920. Prvi put objavljeno u okviru „Annexe“ za *Sept manifestes dada*, Éditions du Diorama, Jean Budry & co., Paris, 1924.

---

¹ Cara u originalu kaže, „Il n'est même pas dans le Bottin“ („Nema ga čak ni kod Botena“). *Bottin mondain* („Mondenski Boten“, po Sébastienu Bottinu, administrativnom službeniku i statističaru, 1764–1853) bio je francuski godišnji registar najvažnijih autora, javnih ličnosti, institucija, kulturnih manifestacija, komercijalnih mesta, luksuznih proizvoda, servisa, itd., namenjen prevashodno klijenteli iz viših društvenih slojeva.

Kolonijalni silogizam

Niko ne može umaći sudbini
Niko ne može umaći DADI
Samo vam DADA može pomoći da umaknete sudbini

Dugujete mi 943,50 franaka

Nema više pijanaca!
Nema više aviona!
Nema više elana!
Nema više urinarnog trakta!
Nema više zagonetki!

„Syllogisme colonial“, *Littérature* n. 18, Paris, mart 1921, str. 16. Prvi put objavljeno kao letak u navedenom broju *Littérature*, sa „iznosom“ od 894,50 F, i bez nastavka iz *Sept manifestes dada*, „Annexe“, Éditions du Diorama, Jean Budry & co., Paris 1924.

Predavanje o dadi

Dame i gospodo,

Kao što znate, za najširu publiku, za vas, prefinjeni svet, dadaista je isto što i gubavac. Ali, to je samo jezička figura. Kada nam ti isti ljudi priđu, obraćaju nam se sa onim ostatkom elegancije koji potiče od njihove stare navike, vere u progres. Na odstojanju od deset metara, opet počinje mržnja. Ako me pitate zašto, ne bih znao šta da vam kažem.

Druga karakteristika dade su stalni raskidi s našim prijateljima. Oni nas stalno napuštaju i daju ostavke. Prvi koji je istupio iz pokreta dade bio sam *ja lično*. Svako zna da je dada ništa. Raskinuo sam sa dadom i sa samim sobom kada sam shvatio konsekvence tog *ništa*.

Ako i dalje radim nešto, to je zato što me to zabavlja ili pre zato što imam potrebu za aktivnošću koju bih upražnjavao i zadovoljavao kad god mogu. U osnovi, prave dade su uvek izvan dade. Oni koji su mislili da je dada dovoljno važna da bi raskinuli s njom, na sva zvona, bili su vođeni željom za ličnom promocijom, dokazujući tako da falsifikatori uvek ulaze i izlaze, kao prljavi crvi, čak i iz onih najjasnijih i najčistijih religija.

Znam da ste danas došli ovamo da biste čuli neka objašnjenja. Eh, u redu, ali ne očekujte nikakva objašnjenja o dadi. Objasnite vi meni zašto postojite. Nemate pojma. Reći ćete: postojim zato da bi moja deca bila srećna. Ali, duboko u sebi znate da to nije istina. Reći ćete: postojim zato da bih odbranio svoju zemlju od varvarske invazije. To nije dovoljno. Reći ćete: postojim zato što je to Božja volja. To su priče za malu decu. Nikada nećete biti u stanju da mi kažete zašto postojite, ali uvek će vas biti lako izdresirati da na život gledate ozbiljno. Nikada neće shvatiti da je život igra reči, zato što nikada nećete biti dovoljno sami sa sobom da biste odbacili mržnju, sudove, sve te stvari, koje iziskuju veliki napor, u korist prostog i smirenog stanja duha, u kojem je sve isto i nevažno.

Dada nije nimalo moderna, ona je pre povratak na neku vrstu kvazibudističke religije ravnodušnosti. Dada prekriva stvari veštačkom slašću, snegom od leptira koji pada iz lobanje nekog opsenara. Dada je mirovanje, ona ne uključuje strasti. Reći ćete da je to paradoks, zato što se dada ispoljava kroz nasilne akcije. Da, reakcije pojedinaca obuzetih *destrukcijom* prilično su nasilne, ali, kada se te reakcije istroše, ponište, onim satanskim insistiranjem na neprekidnom i progresivnom „Čemu to?“, ono što ostaje, što dominira, jeste *ravnodušnost*. Ali, mogao bih da vam, sa istom uverljivošću, kažem i suprotno.

Priznajem da moji prijatelji ne odobravaju takvo stanovište. Ali, *ništa* se može izreći samo kao refleksija pojedinca. I to je razlog zašto će to važiti za sve, budući da je svako važan samo za pojedinca koji izražava samog sebe. Govorim o sebi. Čak je i to previše za mene. Kako bih mogao da se usudim da govorim o svim ljudima odjednom i da ih pri tom zadovoljnim?

Nema ničeg lepšeg od zbunjivanja ljudi. Ljudi koje ne volite. Zašto im uopšte objašnjavati nešto što ih zanima samo iz radoznalosti? Činjenica je da ljudi ne vole ništa osim onoga što poseduju, samih sebe, svoje rente, svog psa. To stanje potiče iz pogrešnog shvatanja poseda. Ako je neko siromašan duhom, on poseduje sigurnu i nepokolebljivu inteligenciju, žestoku logiku,

nepromenljivo gledište. Pokušajte da budete prazni i da svoje moždane ćelije ispunite s malo radosti. Uvek uništavajte ono što nosite u sebi. Nasumične šetnje. Onda ćete moći da shvatite mnogo toga. Niste inteligentniji od nas, i mi nismo inteligentniji od vas.

Inteligencija je organizacija kao i svaka druga, organizacija društva, organizacija banke, organizacija trač partije. Na nekoj društvenoj čajanci. Služi da se uspostave red i jasnoća tamo gde ih nema. Služi za uspostavljanje državne hijerarhije. Za pravljenje klasifikacija za efikasan rad. Da se pitanja materijalnog reda razdvoje od onih cerebralnog reda, ali tako da se ona prva shvate vrlo ozbiljno. Inteligencija je trijumf ispravne edukacije i pragmatizma. Srećom, život je nešto drugo i njegove su radosti bezbrojne. Ne plaćaju se u valuti tekuće inteligencije.

Ova zapažanja o svakodnevnom životu dovode nas do spoznaje koja za nas predstavlja minimalnu osnovu za sporazumevanje, pored simpatija koje nas povezuju i koje su neobjašnjive. Ne možemo se osloniti na principe. Zato što je sve relativno. Šta su Lepo, Dobro, Umetnost, Sloboda? Reči koje svakom pojedincu znače nešto drugo. Reči koje pretenduju na opštu saglasnost, što je razlog više da se pišu velikim slovom. Reči bez moralne vrednosti i objektivne snage, koje ljudi po navici očekuju. Njihovo značenje se menja od pojedinca do pojedinca, od zemlje do zemlje, od kontinenta do kontinenta. Ljudi se razlikuju. Raznolikost je ono što život čini zanimljivim. Ne postoji nikakva zajednička osnova u mozgovima ljudi. Nesvesno je nepresušno i van kontrole. Njegova snaga nas nadilazi. Ono je tajanstveno kao i poslednja čestica moždane ćelije. Čak i ako bismo ga spoznali, ne bismo mogli da ga rekonstruišemo.

Kakvu smo korist imali od filozofskih teorija? Da li su nam pomogle da napravimo korak napred ili nazad? Šta je napred, šta je nazad? Da li su promenile naše oblike zadovoljstva? Mi jesmo. Mi se raspravljamo, sporimo, brinemo. Sve ostalo je preliv. Ponekad prijatan, češće pomešan s neizmernom dosadom, močvarom prošaranom ćupercima umirućeg žbunja.

Imali smo dovoljno mudrijaških pokreta koji su preko svake mere uvećali našu lakovernost u korisnost nauke. Ono što sada želimo je spontanost. Ne zato što mislimo da je ona bolja ili lepša od svega ostalog, već zato što nas sve ono što slobodno izlazi iz nas, bez mešanja spekulativnih ideja, zaista predstavlja. Moramo ubrzati taj kvantitet života koji se lako troši na svakom koraku. Umetnost nije najvrednija manifestacija života. Umetnost nema tu nebesku i opštu vrednost koju ljudi vole da joj pridaju. Život je mnogo interesantniji. Dada zna pravu meru umetnosti; na prefinjen i lukav način ona je unosi u činove svakodnevne mašte. I obrnuto. U umetnosti, dada svodi sve na izvornu, ali uvek relativnu jednostavnost. Ona meša svoje kaprice s haotičnim prohtevima stvaranja i varvarskim plesovima divljih plemena. Ona želi da logiku svede na lični minimum, a da književnost bude prevashodno namenjena onome ko je piše. Reči takođe imaju težinu i služe apstraktnoj konstrukciji. Apsurd me ne plaši, zato što mi, s jednog uzvišenijeg stanovišta, sve u životu izgleda apsurdno. Samo je rastegljivost naših konvencija ta koja uspostavlja vezu između najrazličitijih postupaka. Lepota i Istina u umetnosti ne postoje; ono što me zanima je intenzitet neke ličnosti, koji se direktno i jasno ispoljava u njenom delu; čovek i njegova vitalnost; ugao iz kojeg posmatra elemente, bira senzaciju, osećaj, i spaja ih u čipku reči i osećanja.

Dada pokušava da otkrije šta reči znače, pre nego što počne da ih koristi, ne sa stanovišta gramatike već predstavljanja. Predmeti i boje prolaze kroz isti filter. Ono što nas zanima nije neka nova tehnika već duh. Zašto očekujete od nas da budemo zaokupljeni likovnim, moralnim, poetskim, književnim, političkim ili društvenim preporodom? Svi znamo da su te obnove sredstava samo sukcesivni plaštovi različitih istorijskih epoha, nezanimljiva pitanja moda i fasada. Svi smo svesni da su ljudi u kostimima renesanse bili skoro isti kao i današnji, i da je Čuang Ce bio dada kao i mi. Grešite ako u dadi vidite neku modernu školu ili reakciju na one postojeće. To što u nekim mojim stavovima prepoznajete nešto drevno i prirodno, najbolji je dokaz da ste nesvesno i sami dadaisti, možda i pre nastanka dade.

Često ćete čuti: dada je stanje duha. Možete biti veseli, tužni, ojađeni, razdragani, melanholični ili dada. Čak i ako niste knjiški tip, možete biti romantični, možete biti sanjari, umorni, ekscentrični, trgovci, mršavi, preobraženi, oholi, ljubazni ili dada. To će se dogoditi kasnije, tokom istorije, kada dada postane precizna, obična reč, kada joj popularna ponavljanja dodele značenje reči organski povezano s njenim neophodnim sadržajem. Danas niko ne misli na književnost romantičarske škole kada govori o nekom jezeru, pejzažu ili karakteru. Tako se, polako, ali sigurno, formira karakter dade.

Dada je ovde, i pomalo svuda, takva kakva je, sa svojim manama, sa svim razlikama među ljudima, koje uvažava i posmatra s ravnodušnošću.

Često nam se prigovara da smo nedosledni, ali u tu reč ljudi pokušavaju da uguraju neku uvredu, koju ja ne mogu da prepoznam. Sve je nedosledno. Gospodin koji reši da se okupa, ali umesto toga ode u bioskop. Drugi koji ne želi da se izjasni, a onda kaže nešto što mu nije ni doprlo do mozga. Neko opet tačno zna na šta misli, ali onda izrazi sve suprotno, rečima koje njemu samom izgledaju kao loš prevod. Nema logike. Tu su samo relativne nužnosti, koje se otkrivaju *a posteriori*, koje ne važe kao nešto precizno, već samo kao objašnjenja.

Životni činovi nemaju ni početak, ni kraj. Sve se dešava na vrlo idiotski način. To je razlog zašto je sve slično. Jednostavnost se zove dada.

Pokušaj da se jedno neobjašnjivo i neposredno stanje pomiri s logikom ne deluje mi naročito zabavno. Konvencije govornog jezika su nam sasvim dovoljne, ali, za nas same, za naše intimne igre i našu književnost, one nam više nisu potrebne.

Počeci dade nisu bili počeci neke umetnosti već gađenja. Gađenja prema veličanstvenim filozofima koji su nam 3000 godina objašnjavali sve i svašta (zašto?), gađenja prema pretenzijama umetničkih izaslanika Boga na zemlji, gađenja prema strastvenoj i istinski bolesnoj svireposti, tamo gde uopšte nije bila potrebna, gađenja prema naopakim oblicima dominacije i masovnog sputavanja, koji samo naglašavaju ljudski nagon za dominacijom, umesto da ga ublažavaju, gađenje prema svim katalogizovanim kategorijama, prema svim lažnim prorocima, iza kojih treba videti samo želju za novcem i slavom ili bolest, gađenje prema perjanicama merkantilne umetnosti, uređene i skrojene po merama nekoliko infantilnih zakona, gađenje prema razdvajanju na dobro i zlo, na lepo i ružno (zašto je uzvišenije biti crveno, a ne zeleno, levo ili desno, veliko ili malo?). Konačno, gađenja prema jezuitskoj dijalektici, koja može da objasni sve i da u sirote mozgove usadi iskrivljene i zapečaćene ideje, pre formiranja bilo kakve psihološke ili etičke osnove, sve uz pomoć zaslepljujućih trikova i sramnih šarlatanskih obećanja.

U svom maršu, dada uništava, sve više, ali ne spolja, već u sebi. Iz svog tog gađenja ona, međutim, ne izvlači nikakav zaključak, ponos, korist. Ona se više ne bori, zato što zna da je to beskorisno, da ništa nije važno. Ono što dadaistu zaista zanima je njegov vlastiti način života. Ali, tu stupamo u predvorje velike tajne.

Dada je stanje duha. Zato se preobražava u skladu s rasama i zbivanjima. Dada važi za sve, a opet je ništa, to je tačka u kojoj se *da* i *ne* i sve druge suprotnosti ponovo sreću, ali ne svečano, u dvorcima ljudskih filozofija, već, sasvim prosto, na uličnim uglovima, kao psi i skakavci.

Kao i sve u životu, dada je neupotrebljiva.

Dada je bez pretenzija, kao što bi i život trebalo da bude.

Možda ćete me bolje shvatiti ako vam kažem da je dada devičanski mikrob, koji sa upornošću vazduha prodire u sve prostore koje razum nije uspeo da napuni rečima ili konvencijama.

Tristan Cara, Vajmar, 1922.

„Conference sur dada“, Der Internationale Kongress der Konstruktivisten und Dadaisten in Weimar im September 1922 (Međunarodni kongres konstruktivista i dadaista, Vajmar i Jena, 25–27. septembar 1922). *Merz*, n. 7, Hanover, januar 1924, str. 68–70.

Sećanja na dadaizam

Napomena

U čudnoj i povremeno urnebesnoj mešavini činjenica i fikcije, Tristan Cara obaveštava američku publiku o zbivanjima u Parizu. Tekst nije potpuno verodostojna istorija jedne faze dadaističkog pokreta – Cara svesno preuveličava ili izmišlja neke detalje, komotno brka datume iz perioda svega dve godine unazad, još komotnije izveštava o aktivnostima dade u sredinama s kojima nije imao nikakav neposredan dodir, itd. – ali, ti povremeni ispadi opet govore nešto o stanju duhova u to vreme, kao i o zbivanjima unutar pariske grupe, koja je do 1922. već prošla svoj vrhunac i ulazila u krizu. Takođe, okosnicu teksta čine poznati događaji, ličnosti i publikacije, o kojima postoje i druga svedočanstva, koja Cara ovde, iz svog ugla, samo potvrđuje, čak i u nekim uzgrednim detaljima, tako da tekst nije samo još jedna njegova provokacija na račun ignorantske i pasivno radoznale publike. Ubačene napomene nemaju za cilj da Caru prikažu kao nepouzdanog svedoka – on je dobro znao gde je bio i šta je radio – već da upotpune njegovo izlaganje i dočaraju šta se sve dešavalo u dadi i oko dade, na vrlo širokom evropskom potezu.

Tekst se pojavio samo na engleskom jeziku, u dve verzije: kraćoj, koju je 1922. objavio časopis *Vanity Fair* (New York), koji je i naručio članak, i dužoj i skoro kompletnoj – nedostaje, neobjašnjivo, mali uvod, koji se pojavljuje samo u verziji iz *Vanity Fair* – iz antologije Edmunda Vilsona, *Axel's Castle: A Study in the Imaginative literature of 1870–1930*.¹ Kao što napominje Vilson, taj prevod je objavljen uz dopuštenje *Vanity Fair*, ali, po svemu sudeći, kao novi pokušaj, na osnovu originala (meni nedostupnog, koji se možda nalazi u Carinim *Sabranim delima*), tako da je ne samo duži nego možda i precizniji. Zato sam se ovde držao te druge i meni zanimljivije verzije.

AG

(Uvod iz *Vanity Fair*, 1922)

Dadaizam je karakterističan simptom poremećaja modernog sveta. U početku je bio podstaknut haosom i kolapsom Evrope za vreme rata. Intelektualci koji su izbegli u Švajcarsku, mislili su da je čovečanstvo poludelo – ceo poredak se urušio do temelja, sve vrednosti su bile izokrenute – tako da su, u tom duhu, započeli s nizom urnebesnih šala, namerno budalastih skupova i fantastičnih manifesta, koji su, svojom nasilnošću i apsurdnošću, ismevali apsurd i nasilje života oko njih.

Među nemačkim predstavnicima dade sve je poprimilo oporiji ukus i, u odnosu na društvo i politiku, čak i revolucionarni aspekt.

¹ Edmund Wilson, *Axel's Castle: A Study in the Imaginative literature of 1870–1930*, 1931. Tristan Tzara, „Memoirs of Dadaism“ (u *Vanity Fair* kao „Some Memoirs of Dadaism“), str. 304–312; potražiti na archive.org. Prevedeno kao, Tristan Cara „Memoari o dadaizmu“, Edmund Vilson, *Akselov zamak ili o simbolizmu*, Kultura, Beograd 1964. Prevod i predgovor Olga Humo. (Ovde, novi prevod. Stari prevod nisam imao na raspolaganju, iako knjiga još uvek može da se nađe među antikvarnim izdanjima.)

Ali, francuski dadaisti su većinom mladi ljudi, koji su se u dadu bacili kao u neki karnevalski nonsens i, ukoliko su joj uopšte pridavali neki smisao, usmerili je protiv umetnosti.

(Nastavak, iz *Axel's Castle*, 1931)

Početak 1920, došao sam u Pariz, veoma srećan što ću opet videti svoje prijatelje.² Zajedno sa Aragonom, Bretonom, Dermeom, Elijarom, Ribmon-Desenjom, Pikabijom, Pereom, Supoom, Rigoom, Margaretom Bife i drugima, učestvovao sam u demonstracijama koje su izazvale veliki bes pariske publike.

Prvi nastup dadaizma u Parizu odigrao se 23. januara 1920, na matineu u organizaciji časopisa *Littérature* (Palais des Fêtes, ulica Saint-Martin 23). Luj Aragon vitki mladić, ženskih crta lica, Andre Breton, čiji su gestovi nosili stigmom verskog fanatika, Žorž Ribmon-Desenj, čovek običnog izgleda, koji je prikrivao vatreni temperament velikog tužioca čovečanstva, Filip Supo, čija se lakoća izražavanja izlivala u bizarnim slikama, čitali su neka svoja dela. Pikabija, koji je prošao kroz toliko mnogo uticaja, a naročito onaj jasnog i moćnog uma Marsela Dišana, izložio je nekoliko svojih slika, od kojih je jedna bila crtež kredom na tabli, koja ja na licu mesta bila izbrisana; drugim rečima, slika je važila svega dva sata.

Što se mene tiče, pod naslovom DADA, čitao sam neki članak iz novina, uz neprekidnu zvonjavu električnog zvonceta, tako da niko nije mogao da čuje šta govorim. To je naišlo na vrlo loš prijem kod publike, koja je počela da besni i viče: „Dosta! Dosta!“ Neko je pokušao da taj nastup protumači na futuristički način, ali ja sam prosto hteo da samo moje prisustvo na bini, prizor mog lica i pokreta zadovolje radoznalost publike, tako da ono što govorim bude potpuno nevažno.³

Bilo je na hiljade (*sic*) osoba, iz svih klasa, koje su vrlo bučno izražavale svoja osećanja, nemoćne je tačno reći kakva, radost ili nezadovoljstvo, neočekivanim povocima ili provalama opšteg smeha, vrlo lepom pratnjom za manifeste koje su istovremena čitala šestorica ljudi. Novine su posle pisale da se neki stariji čovek iz publike odao nekim radnjama, manje-više, intimne prirode, da je neko prosuo zapaljivi prah iz lampe za blic, a da su jednu trudnicu morali da iznesu iz sale. Tačno je i da su novine najavile da će Čarli Čaplin održati predavanje o dadaističkom pokretu.⁴ Iako smo demantovali te glasine, jedan reporter mi je stalno bio za petama, u nadi da slavni glumac planira iznenadno pojavljivanje i da će izvesti neki novi trik. Sećam se da je Pikabija, koji

² Cara je „opet“ video samo Fransisa Pikabiju i Gabrijelu Bife-Pikabija, s kojima se upoznao u Cirihu 1919, dok je sa ostalima, pre svega sa Bretonom, koji ga je od 1919. doslovno preklinjao da dođe u Pariz, bio u prepisci ili znao za njih samo po čuvenju. Za ovaj članak je karakteristično i da se na ciriške godine dade osvrće samo sumarno, iako s nekim vrlo snažnim formulacijama, verovatno zato što se od Care očekivalo da kaže nešto, pre svega, o zbivanjima u Parizu. U tom trenutku, svi glavni akteri dade, osim Arpa i Sofi Tojber-Arp, bili su van Švajcarske, a glavni centar dadaističke aktivnosti, od 1920, postaje Pariz, uz prethodne eksplozije u Berlinu, Hanoveru, Kelnu i još nekim tačkama, na koje se Cara ovde takođe osvrće.

³ Članak koji je Cara izabrao da pročita, tako što ga je prethodno izrezao na delove i pomešao ih, da bi onda, krajnje ozbiljno, počeo da ih mumla, nije bio tako bezazlen: bio je to najnoviji parlamentarni govor Leona Dodea (Léon Daudet, 1867–1942), uglednog pisca i poslanika iz redova ekstremnog desničarskog pokreta L'Action Française. Neki „došljak“ pravi sprdnju od besprekornog francuskog patriote, sina velikog Alfonsa Dodea i muža Igoove unuke... L'Action Française je od tada pomno pratio istupe dadaista (kao i kasnije nadrealista) i u nekoliko navrata zahtevao pokretanje zvanične istrage dadaističkih aktivnosti. Za detaljniji opis tog prvog javnog nastupa pariske dade videti, Marius Hentea, *TaTa Dada: The Real Life and Celestial Adventures of Tristan Tzara* (MIT Press, 2014), str. 134.

⁴ Cara se ovde bez prelaza prebacuje na drugu dadaističku manifestaciju, od 5. februara 1920, održanu u Grand Palais, u prostorijama Salona nezavisnih (Salon des Indépendants). Glasina o gostovanju Čarlija Čaplina privukla je mnoge posetioce – među njima i Andrea Žida, koji je o celoj večeri ostavio vrlo mrzovoljan zapis („Neki mladi ljudi, svečani, uštogljeni, uvezani u čvor, izlaze na binu i horski deklamuju usiljene budalaštine“; navedeno u Wayne Andrews, *Surrealist Parade*, 1990, str. 39). Pored toga, neki prisutni kubisti iz Salona nezavisnih, koji su sebe smatrali domaćinima večeri, proglasili su dadaiste za neuračunljive. To je bio jedan od razloga za „skandal“ sa kubistima, koji Cara spominje malo dalje u testu.

je trebalo da učestvuje u demonstraciji, nestao pred sam početak programa. Pet sati nismo mogli da ga pronađemo. Seansa se završila govorom „Kralja fakira“, g. Buisona (Buisson), koji se bavi čudnim zanatom: naime, preko dana proriče budućnost, na bulevaru Madlen, svakome ko želi da ga sasluša. Uveče prodaje novine na izlazu iz metroa.

Nekoliko dana kasnije (7. II), u crkvi pretvorenoj u bioskop – lokalni ogranak Kluba Fobur (Clube du Faubourg) – na poziv udruženja koje okuplja više od tri hiljade radnika i intelektualaca, održana je debata o dadaističkom pokretu. Na bini smo bili nas četvorica: Ribmon-Desenj, Aragon, Breton i ja. Predsedavao je g. Leo Polde (Léo Poldès). Publika je ovog puta bila mnogo ozbiljnija: slušala nas je. Svoje nezadovoljstvo izražavala je prodornim kricima. Filozof Rejmond Dankan (Raymond Duncan), koji je hodao Parizom obučen kao Sokrat, bio je prisutan s celom svojom školom.⁵ Ustao je u našu odbranu i smirio publiku. Usledila je debata. Najbolji socijalistički govornici uzeli su učešća u noj i govorili za ili protiv nas. Odgovarali smo na napade, a publika je jednodušno kiptela od besa. Luj Aragon je kasnije napisao dirljiv članak o tome nezaboravnom matineu, za časopis *Les écrits nouveaux*.⁶

Nedelju dana kasnije (19. II), na Narodnom univerzitetu (Université Populaire du Faubourg Saint-Antoine) održana je još jedna debata o dadi. Elijar, Frankel, Derme, Breton, Ribmon-Desenj, Supo i ja uneli smo u nju svu snagu našeg temperamenta, u seansi razdiranoj političkim strastima. Manifesti svih predsednika dade pojavili su se u dadaističkom časopisu *Littérature*;⁷ poznato je da dadaistički pokret ima trista devedeset jednog predsednika i da svako može vrlo lako da postane njegov predsednik.

„391“ je bio i naziv časopisa koji smo nas nekoliko pokrenuli,⁸ ubrzo se proširio i postao svetski poznata publikacija. Ljudi su konačno počeli da ga se plaše, zato što je opisivao stvari kakve jesu, bez ikakvog ublažavanja. Koliko je kritičara zažalilo zbog tolikih gluposti koje su izgovorili!

Skandal izazvan licemerstvom nekih kubista, iz modernog pariskog umetničkog miljea, doveo je do potpunog raskola između kubista i dadaista – taj događaj je dao novu kohezivnu snagu grupi od devetnaest dadaističkih disidenata.⁹

Pol Elijar, koga smo proglasili za pronalazača novog „métal de ténèbres“ (metala mraka), pokrenuo je svoj časopis *Proverbe*, u kojem su svi dadaisti saradivali i uneli u njega sopstveni duh. Taj duh se pre svega manifestovao u dovođenju logike i jezika u sukob. Evo kako je Filip Supo okarakterisao saradnike *Proverbe*:

---

⁵ Brat Izadore Dankan (Isadora Duncan); filozof, pesnik, umetnik, baletan. Zaista je nosio samo togu i sandale, kao i njegova žena, a u njihovu parisku vilu nije se moglo kročiti u modernoj odeći.

⁶ Louis Aragon, „Manifestation du Faubourg“, iz posthumno objavljene knjige *Projet d'histoire littéraire contemporaine* (Gallimard, 1994), koju je Aragon započeo još 1923, ali je nikada nije završio.

⁷ *Littérature* br. 13, maj 1920, s naslovom, „23 manifesta dade“.

⁸ Istina je da ga je pokrenuo samo Fransis Pikabija, još 1917, u Barseloni, da je 391 bio njegov zaštitni znak, a da su ostali dadaisti redovno ili povremeno saradivali. Možda samo još jedno Carino svojatanje i samoreklamiranje, zbog čega su mu toliko zamerali (najviše Hilzenbek), ali možda i namerno iritiranje onih koji su toliko držali do pitanja „prvenstva“ (ko je pronašao reč „dada“, ko je rodonačelnik pokreta, itd.). Činjenica je da je, po dolasku u Pariz, upadljivo ignorisao cirišku fazu dade i da je voleo da ističe svoju ulogu, ponekad ozbiljno, ponekad samo izazivački, ali i da je uspeo da odoli nekim tipičnim iskušenjima. Nije imao nikakve ambicije da se drži dade kao svoje teze, a kasnije je, bez trunke sujete (koju je zadržao za neke druge prilike), pristupio nadrealistima oko Bretona, s kojim se 1922. razišao na vrlo dramatičan način.

⁹ Videti f. 15, deo o provokaciji s „Čarlijem Čaplinom“. Treba, međutim, napomenuti da pariski dadaisti, uglavnom pisci, nisu imali nikakve programske veze s kubističkom likovnom scenom, tako da se ne može govoriti o „grupi od 19 dadaističkih disidenata“ – osim u odnosu na celu etabliranu umetničku scenu, čiji je „avangardni“ stožer bio upravo Salon nezavisnih, u kojem su kubisti, mahom umetnici iz prethodne generacije, i dalje vodili glavnu reč.

Luj Aragon: Staklena kanila.
Arp: Čiste bore.
Andre Breton: Bura u čaši vode.
Pol Elijar: Dojilja zvezda.
Teodor Frankel (u originalu, iz *Proverbe*: Anonimus): Velika zemaljska zmija.
Benžamen Pere: Mandarin citron (aperitiv).
Ribmon-Desenj: Parni čovek.
Žak Rigo: Šuplji tanjir.
Filip Supo: Muzički pisoar.
Tristan Cara: Čovek biserne glave.¹⁰

Dadaistički leci i knjige širili su agitaciju Parizom i celim svetom.

Demonstracija održana maja meseca u Théâtre de l'Oeuvre, tom smelom poduhvatu pod upravom Linje-Poa, pokazala je vitalnost dade na njenom vrhuncu.¹¹ Došlo je hiljadu dvesta ljudi. Tri posetioca na jedno mesto; nije moglo da se diše; oni poletniji članovi publike poneli su muzičke instrumente da bi nas ometali. Naši neprijatelji su sa balkona bacali kopije antidadaističkog pamfleta pod naslovom *Non*, u kojem smo bili opisani kao ludaci.¹² Kako je vreme odmicalo, skandal je poprimio potpuno nezamislive razmere. Supo je vikao: „Svi ste vi idioti! Svi ste zaslužili da budete predsednici dadaističkog pokreta!“ Breton je svojim gromkim glasom čitao manifest protiv publike, nimalo blag, dok je pozornica tonula u mrak.¹³ Onda je Ribmon-Desenj pročitao jedan umirujući i laskavi manifest. (Između ostalog, „Dada je rak i izaziva rak“, itd.)¹⁴ Elijar je predstavio neke dadaističke primere (tačka *Exemples*), iz kojih ću izdvojiti jedan tipični slučaj.

Zavesa se podiže; dvojica muškaraca – jedan od njih s pismom u ruci – pojavljuju se na suprotnim krajevima pozornice i sreću se na sredini. Zatim počinje sledeći dijalog:

„Pošta je odmah tu preko puta.“
„Kakve to veze ima sa mnom?“
„Izvinite. Video sam da nosite pismo u ruci i onda sam pomislio...“
„To nije nešto što ste pomislili, nego nešto što znate.“

Posle čega svako nastavlja svojim putem. Zavesa. Bilo je šest takvih primera, veoma različitih, čija je mešavina ljudskosti, idiotizma i neočekivanosti bila u čudnom kontrastu s brutalnošću ostalih tačaka. Za tu priliku izmislio sam i jednu dijaboličnu mašinu, sastavljenu od automobilske sirene i tri nevidljiva izvora uzastopnih odjeka (tačka *Dadaphone*), da bih u svest publike urezao određene fraze, koje su opisivale namere dade. Najveću senzaciju izazvale su sledeće: „Dada je protiv skupoće“ i „Dada je devičanski mikrob“. Pripremili smo i tri kratka komada, čiji su autori bili Supo, Breton i Ribmon-Desenj,¹⁵ kao i „Prvu nebesku avanturu gospodina Aspirina“, koju

¹⁰ *Proverbe* no. 6, 1. VII 1921.

¹¹ U Théâtre de l'Oeuvre je 1896, uz podršku Linje-Poa (Aurélien Marie Lugné-Poe, 1869–1940), odigrana i premijera Žarijevog „Kralja Ibjija“. Međutim, Cara ovde opet brka datume: ova manifestacija je održana 27. III, u organizaciji Fransisa Pikabije, dok se u maju, u Salle Gaveau, odigrao Festival dade (*Festivale Dada*, 26. V), o kojem će biti reči dalje u tekstu.

¹² René Edme i André du Bief, *Non: critique individualiste, anti-dada*, 1920.

¹³ Breton je čitao Pikabijin *Manifeste cannibale dada* (Kanibalistički manifest, *Dada* no. 7 ili „Dadaphone“, mart 1920, str. 3), a pre toga je, ispred sale, kao čovek-sendvič, nosio tablu s nacrtanom metom i Pikabijinom porukom: „DA BI SE VAMA NEŠTO SVIDELO, TO MORA BITI NEŠTO ŠTO STE ODAVNO ČULI I VIDELE, GOMILO IDIOTA.“

¹⁴ Georges Ribemont-Dessaignes, *Manifeste à l'Huile* (Uljani manifest).

¹⁵ Andre Breton i Philippe Soupault, *Vous m'oubliez* (Zaboravićete me). Georges Ribemont-Dessaignes, *Le serin muet* (Nemi kanarinac).

sam napisao 1916. Taj komad je bio boksterski meč rečima, u kojem likovi recituju svoje delove stojeći nepomično u boksterskim gaćama, tako da je lako zamisliti kakav je to efekat imalo – pod zelenkastim svetlom – na već uznemirenu publiku. Bilo je nemoguće razabrati makar jednu reč koja je dolazila s pozornice.

Posle komada, madam Anja Rutšin (Hania Rutchine) trebalo je da otpeva jednu Diprakovu sentimentalnu pesmu.¹⁶ Publika je to shvatila ili kao svetogrđe ili je mislila da nečemu tako prostom – što je trebalo da posluži kao kontrast – tu nije mesto; u svakom slučaju, nije se ni malo potrudila da zauzda jezik. Madam Rutšin, koja je navikla da sa velikim uspehom nastupa u Théâtre Vaudeville, nije shvatila situaciju, tako da je posle nekoliko biranih reči razmenjenih s publikom, odbila da završi pesmu. Posle je mnogo plakala i trebalo nam je dva sata da je malo umirimo.

Do velikog skandala došlo je i na *Festivalu dade*, u Salle Gaveau (26. V 1920). Po prvi put u istoriji sveta, ljudi su nas gađali ne samo jajima, glavicama kupusa i gvozdenjacima, nego i krmenadlama.¹⁷

Bio je to zaista veliki uspeh. Publika je bila ekstremno dadaistička. Već sam rekao da su pravi dadaisti protiv dade. Filip Supo se pojavio kao mađioničar. Dok je izogovarao imena pape, Klemansoa i Foša, iz jedne velike kutije izletali su dečiji baloni i podizali se ka tavanici. Pol Sude (Paul Souday) je u svom članku za *Les Temps* insistirao je da su se, gledano iz daljine, na balonima zaista pojavila lica pomenutih osoba. Publika je bila toliko uzbuđena, a atmosfera toliko napeta, da su i mnoge druge sugestije počele da izgledaju kao stvarnost. Ribmon-Desenj je izveo nepomični ples,¹⁸ a madam Bife (klavir) je izvela neke dadaističke kompozicije.¹⁹ Fotografija publike koju je s blicem, za vreme moje tačke, napravio neko iz časopisa *Comœdia*, prikazuje kako svi u sali mlataraju rukama i viču iz sve snage.

Bile su prisutne sve slavne ličnosti Pariza. Madam Rašild²⁰ je napisala novinski članak u koje je pozivala *poilu* (vojsku, pešadince, „dlakave“) da nas pobiju na licu mesta, ali to je nije sprečilo da se godinu dana kasnije popne na binu i istupi u našu odbranu. Nije nas više smatrala za opasnost po *l'esprit francais* (francuski duh). Nisu nas pobili te večeri u Salle Gaveau, ali svi novinari su pokušali da to urade u svojim izveštajima. Pisali su članke u kojima su ljudima govorili kako više ne smeju da pričaju o dadi – što je podstaklo sledeću *bon mot* (dosetku) Žana Pulena (Jean Paulhan):

„Ako morate da pričate o dadi, onda morate da pričate o dadi. Ako ne smete da pričate o dadi, onda opet morate da pričate o dadi.“²¹

---

¹⁶ Verovatno Henri Duprac (1848–1933), *Chansone triste* (1868). U programu je inače bilo navaljeno da će i gđa Rutšin, kabaretska umetnica, „pevati jedan manifest“.

¹⁷ Ovaj istorijski detalj potvrđuje i Ribmon-Desenj u svojim sećanjima na dadu: „Za vreme pauze, neki mladići iz publike otišli su do obližnje mesare i kupili krmenadle, kojima su posle gađali izvođače.“ Georges Ribemont-Dessaignes, „History of Dada“ (1931), *The Dada Painters and Poets: An Anthology*, ed. Robert Motherwell, 1981 (1951), str 113. *Orig.*, „Historie de dada“, *La Nouvelle Revue Française*, no. 213–4, 1931.

¹⁸ Zapravo *Danse frontière* (Granični ples). Ribmon-Desenj je stajao na pozornici, s velikim kartonskim cilindrom navučenim preko glave, sličnim sulundaru, koji se samo lagano klatio, uz muziku koju je sam komponovao.

¹⁹ Marguerite Buffet, sestra Gabrijele Bife, Pikabijine žene, koja je izvela kompozicije „Podzemni pupak“ (Le nombril interlope) Ribmona-Desenja i „Američka dojlja, sodomistička muzika“ (La nourrice Américaine, musique sodomiste) Fransisa Pikabije.

²⁰ Rachilde (Marguerite Vallette-Eymery, 1860–1953), slavna književnica, nekada velika nekonformistkinja i bliska prijateljica Alfreda Žarija; kasnije, od izbijanja Prvog svetskog rata, vatrena šovinistkinja.

²¹ Ovaj deo je i u originalu napisan na engleskom, napominje E. Wilson (1931). Izvor nije naveden.

Među ostalim dadaističkim revijama, *Cannibale*²² je bila veoma uspešna: razvila je apsolutno antiknjiževno stanovište, koje će služiti kao relevantna tačka za buduće generacije. Preobilje života tih budućih generacija pronaći će svoje mesto u našem pokretu i oni će zaboraviti na krute norme, paralizovane ideje i tradiciju, koji nisu ništa drugo nego lenjost.

*

Posle Francuske, zemlja najviše pogođena tim impulsom koji nije znao za granice, bila je Nemačka. Već 1918, Hilzenbek (Richard Huelsenbeck), žustri i inteligentni mladi čovek, talentovani pesnik, koji je učestvovao u osnivanju dade u Cirihu, doneo je u Nemačku učenje dade, s polemikom pravog apostola. Tamo je pronašao prijatelje pune entuzijazma: Georga Grosa, koji je živio u Americi i koji je u svojim crtežima izrazio uzburkani život američkih gradova,²³ V. Hartfilda,²⁴ suptilnog pesnika, i Raula Hausmana (Raoul Hausmann), koga zanima samo život. Oni su bili ubeđeni u odgovornost nemačkog kajzera za izbijanje rata, a njihove veze sa Libknehtom (Karl Liebknecht), profesorom Nikolajem²⁵ i drugim pacifistima bile su svima poznate. Mnoge demonstracije koje su organizovali imale su velikog odjeka i oni se mogu pohvaliti da su doprineli izbijanju revolucije u Nemačkoj.

Imaju svoje novine (Der Dada), svoju izdavačku kuću (Malik-Verlag) i Klub Dada (Club Dada), koji su ubrzo predstavili velike talente – na primer, pesnika V. Meringa (Walter Mehring); slikarku Hanu Heh (Hannah Höch); filozofa Dadu-Dajmonida,²⁶ itd., itd. Organizovali su internacionalne izložbe i išli na turneje po najvećim nemačkim gradovima. Te turneje su se vrlo loše završile: da nije intervenisala policija, publika bi pobila dadaiste. U Hanoveru, publika im je otela ceo prtljag, a grad su morali napuste što su brže mogli. U Drezdenu su im konfiskovali blagajnu s novcem od ulaznica. Kada je jedna operska pevačica, koja nije imala nikakve veze s dadom, pokušala da smiri publiku, pobesnela rulja ju je prebila. U Pragu je skandal poprimio takve razmere da je čehoslovačka vlada bila prisiljena da protera dadaiste i zabrani svaku dadaističku manifestaciju na teritoriji Čehoslovačke.

Još nisam ništa rekao o Baderu (Johannes Baader), poglavaru dadaističke religije. On je imao vizije: Isus Hrist mu se ukazao nekoliko puta. Broj njegovih sledbenika je ogroman. Imao je i političku ulogu. U Vajmaru je razbacio svoj proglas u Parlamentu i prekinuo zasedanje optuživši novu revolucionarnu Nemačku da je nadahnuta reakcionarnim idejama Getea i Šilera. Bader, koji sebe naziva Predsednikom sveta, otac je troje dece. Dva puta je greškom bio zatvaran u azil za umobolne. On nije naročito zanimljiv čovek, ali je svakako veoma srdačan. Povodom smrti svoje žene, pred tri hiljade ljudi koji su došli na sahranu, održao je dugačak govor, u kojem je tvrdio

²² Još jedna publikacija koju je pokrenuo Pikabija, između brojeva časopisa 391. Izašla su samo dva broja: od 25. IV i 25. V 1920.

²³ Georg Gros (Grosz) nikada ranije živio u Americi (tamo je izbegao 1933. i živio do 1959), već je 1916, u znak protesta zbog rata i nacionalizma, promenio svoje nemačko ime Georg u anglicizirano George (Džordž). Ali, moguće je i da Cara ovde svesno podržava taj mit, koji je širio sam Gros.

²⁴ Cara piše W. Heartfield, ali verovatno misli na jednog od braće Hercfeld, Džona Hartfilda (John Heartfield – Helmuth Herzfeld), koji je 1916. takođe promenio ime, iz istih razloga kao i Gros. Jedan od pionira foto-montaže i kolaža. Drugi brat, takođe istaknuti dadaista, bio je Viland (Wieland) Hercfelde. I on je donekle promenio ime, ali u prezimenu, tako što mu je dodao jedno „e“ na kraju, ali iz drugih razloga: zato što ga je njegova mladalačka heroina, pesnikinja Elze Lasker-Šiler (Else Lasker-Schüler) jednom tako oslovila.

²⁵ Georg Friedrich Nicolai (1874–1964), nemački psiholog i pacifista, autor antiratnog *Apela Evropljanima* (Aufruf an die Europäer, 1914) i studije *Biologija rata* (Die Biologie des Krieges, Zürich, 1918).

²⁶ Dada-Daimonides: pseudonim berlinskog dermatologa dr Karla Dehmana (Carl Döhmann, 1892–1982; predstavljao se i kao Edgar Firn). Hilzenbek je u svoj *Dada Almanah* iz 1920. uključio njegov tekst „Prilog teoriji dadaizma“ (Zur Theorie des dadaismus).

kako je smrt, u osnovi, dadaistička stvar. Na licu mu je lebdeo smešak. Međutim, bio je veoma naklonjen svojoj ženi. Istog dana je obrijao svoju dugačku bradu, koja je bila prava apostolska.

Hilzenbek danas radi kao lekar i novinar u Dancingu (Gdanjsku). Veliki je ljubitelj Amerike, kojoj je spevao himne u tri knjige: *Dada pobeđuje* (Dada siegt, 1920), *Napred Dada* (En avant Dada, 1920) i *Nemačka mora da propadne: Memoari jednog starog* (sic) *dadaističkog revolucionara* (Deutschland muß untergehen. Erinnerungen eines alten dadaistischen Revolutionärs, 1920).²⁷ Poslednja dadaistička izložba u Berlinu nije se dobro završila: ministarstvo rata je podiglo optužnicu protiv osoba koje su je organizovale, zbog vređanja oficira nemačke vojske, u obliku „deformacija i tendencioznih natpisa“. Odbrane nekih dadaista prava su remek dela pakosti i ironije.²⁸

*

Druga grupa deluje u Kelnu, Dada W/3 (Dadaist Zentrale W/3). Maks Ernst je napravio mnogo dadaističkih otkrića. Njegove slike su za slikarstvo isto što i pokretne slike za fotografiju – sveže i neposredne realizacije duha, koji više ništa ne duguje istraživanjima prethodnika. Njegova inteligencija je prefinjena i izuzetna; očigledno je reč o posvećenom alpinisti. Zovemo ga pronalazač misterije na točkićima.²⁹ Bargeld, mladi milioner, bio je boljševik pre nego što se preobratio u dadaizam.³⁰ Njegova specijalnost je metodologija. Odgajan je u duhu ljubavi prema Stendalu, prema kojem je njegov otac gajio nešto više od divljenja. „Dadaistička Roza Boner“ napravila je neke vrlo zanimljive stvari u slikarstvu.³¹ Job Haubrih (Haubrich) doprinosi njihovim naporima sa iskrenim entuzijazmom. Njihovo glasilo se zove *Die Schammade*.³² Od gradskih vlasti Kelna

²⁷ Ove tri knjige (brošure) nemaju nikakve veze sa Amerikom, tako da je verovatno reč o još jednoj razmeni žaoka sa većitim suparnikom, još iz ciriških dana, Rihardom Hilzenbekom. Manje je verovatno da Cara nehotično ili iz neobaveštenosti (budući da je bio obavešten) projektuje na Hilzenbeka Grosovu fascinaciju imaginarnom Amerikom, koja se često pojavljuje na njegovim crtežima iz tog perioda. Inače, u ovom neobično preciznom delu izlaganja o situaciji u Nemačkoj, Cara se očigledno pozivao na *Dada Almanah* i naročito na Hilzenbekovu verziju istorije dade, *En avant Dada* – ali, u kojoj ga Hilzenbek nije prikazao u najboljem svetlu. Pored nekih kasnije objavljenih knjiga (naročito *Courrier Dada*, Raoula Hausmanna, iz 1958) te dve publikacije su najbolji izvori informacija o idejama i aktivnostima berlinske dade, koji potiču od samih dadaista. Tome treba dodati i razgovor Eduarda Roditija sa Hanom Heh (1959), objavljen na stranici anarhije/ blok 45 (2014).

²⁸ Čuveni *Prvi međunarodni sajam dade* (Erste Internationale Dada-Messe, Berlin, jul 1920). Između ostalog, na plafon galerije bila je okačena lutka sa svinjskom glavom, u uniformi pruskog vojnika, pod naslovom „Pruski arhanđeo“. Oko grudi lutke bio je uvezan transparent s prvim stihovima Luterove božićne himne, *Vom Himmel hoch, da komm ich her* (S nebesa visokih, s nebesa dolazim), a ispod lutke je bila okačena tabla s tekstom: „Da bi se ovaj rad u potpunosti shvatio, potrebno je svakog dana provesti dvanaest sati, s teško natovarenim rancem, u punom marševskom poretku, na poligonu Tempelhof.“ Autori su bili Džon Hartfeld i Rudolf Šlihter (Schlichter).

²⁹ Ovo je možda jedino mesto u tekstu gde bi samo francuski original mogao da presudi. Engleska reč „rollers“ – rolšue, koturaljke – označava i ptice, nekoliko vrsta, ali najčešće *Coraciidae*, modrovrane ili zlatovrane. S obzirom na Ernstovu opsednutost pticama – oko tog motiva, koji je neprekidno prožimao njegove slike, kolaže i tekstove, ispleo je celu ličnu mitologiju – možda je reč o nekoj ornitološkoj aluziji. Do daljeg, zamišljamo pronalazača... na koturaljkama.

³⁰ Johannes Theodor Baargeld, pravo ime Alfred Emanuel Ferdinand Grünwald; uz Maksa Ernsta, glavni protagonista kelnske dade. Pošto je zaista dolazio iz više srednje klase, iz vrlo imućne porodice, prijatelji su ga prozvali „Baargeld“ – „Lova“, „Lovan“, i sl.

³¹ Louise „Lou“ Straus-Ernst, prva žena Maksa Ernsta. Nadimak je dobila od Ernsta, po Rozi Boner (Rosa Bonheur, 1822–1899), francuskoj realističkoj slikarki, poznatoj po slikama životinja.

³² Pun naziv (samo jedan broj, 1920), *Die Schammade (dilettanten erhebt euch)*. U podnaslovu: „diletanti, ustanite“. *Die Schammade* je Ernstov neologizam, nejasnog značenja. Hans Rihter, koji je očigledno propustio da ga to pita lično, pretpostavlja da je reč o spoju reči *Schalmei* (šalmaj, stari duvački instrument), *Sharade* (šarada) i *Schamane*. (H. Richter, *Dada: Art and Anti-Art*, 1965, str. 160) Reč *schamade*, sa jednim „m“, označava signal trubom ili dobošem, kojim se u ratu neprijatelj obaveštava da je opkoljeni grad spreman za predaju, ili se predlaže neko kratko primirje, i sl.

dobili su dva veoma važna ustupka: bilo im je dopušteno da prirede izložbu u javnom klozetu, uz slobodan ulaz (1920); i grad je, o svom trošku, objavio vrlo lep album s dadaističkim litografijama Maksa Ernsta.³³ Zajedno sa Arpom, o kojem ću govoriti malo kasnije, Ernst je osnovao radionicu za izradu „Fatagaga“ slika.³⁴ Dadaistički disidenti su osnovali grupu „Stupid“ (Gruppe stupid, „Glupi“).³⁵

Kurt Švitters (Schwitters) nije apsolutno čisti dadaista. Živi u Hanoveru – čini se da je obdaren vrlo originalnom mišlju. Izdavač Stegeman (Verlag Paul Stegeman), iz Hanovera, prodao je više od četiri stotine hiljada njegovih malih dadaističkih knjiga.³⁶

*

Dada nema sledbenike u Engleskoj, ali je tamo opet dobro poznata. M. A. Binjon (Binnyon) je održao predavanje o dadaizmu, a F. S. Flint (Frank Stuart Flint) je napisao brošuru o nama.³⁷

U Rusiji, dadaisti sebe zovu „41 stepen“: Zdanevič, Kručoni (*sic*) i Terentjev. Prvi radi kao profesor dadaizma na Univerzitetu u Tbilisiju.³⁸

U Holandiji, dada ima vatrene pristalice: to su I. K. Bonset, iz Lajdena, i Teo van Dusburg (Theo van Doesburg), koji će u svojoj narednoj knjizi istupiti u odbranu dade.³⁹ Njihov časopis izlazi na nekoliko jezika i zove se *Mécano*. P. Citroen i Dž. Blumfeld izabrali su Amsterdam za svoju bazu.⁴⁰

³³ Nije sve išlo tako glatko: izložba je bila odmah prekinuta, na osnovu nečije dojave policiji, o navodno boljševičkoj manifestaciji, a policija je, opet, posumnjala da je reč o nekom skupu homoseksualaca. Posle inspekcije, izložba je ponovo otvorena. (H. Richter, *Dada: Art and Anti-Art*, 1965, str. 162) Do male sale u kojoj je bila postavljena izložba moglo se doći samo kroz *pissoar* jedne pivnice. Posetioc je na ulazu dočekivala devojka u haljini za prvu pričest, koja je recitovala opscene stihove, a Maks Ernst je, pored dvadesetak slika, priložio i sekiru, s pozivom gledaocima da unište izložene skulpture; nekoliko radova nije preživelo izložbu. (Hal Foster, *Prosthetic Gods*, MIT Press, 2004, str. 159–160) Što se tiče drugog „ustupka“, nisam pronašao nikakve tragove o učešću grada Kelna u objavljivanju Ernstove monografije.

³⁴ FaTaGaGa: FABrication de TABLEaux GARantis GAZométriques (Fabrikacija garantovano gasometrijskih slika).

³⁵ Willy Fick, Heinrich Hoerle, Angelika Hoerle, Anton Räderscheidt, Marta Hegemann i Franz Wilhelm Seiwert. Grupa konstruktivistički orijentisanih umetnika, koji su se, po Ernstovim rečima, „otcepili“ od kelnške dade, zato što su, „makar prema Herleu i Sajvertu, aktivnosti dade bile estetski suviše radikalne i društveno nedovoljno konkretne.“ Navedeno u Werner Spies i John William Gabriel, *Max Ernst Collages: The Invention of the Surrealist Universe* (1991).

³⁶ Cara sigurno misli na Švittersovu poemu o Ani Blum (*Anna Blume. Dichtungen*, 1919), koja je zaista bila vrlo popularna i vrlo kontroverzna; neki su je kritikovali kao suviše apsurdnu, dok su je berlinski dadaisti, naročito Hilzenbek, odbacili kao suviše sentimentalnu. I pored velike pažnje koju je izazvala i činjenice da je 1922. bila prevedena i na engleski jezik, nije izvesno da se prodala u tako velikom tiražu koji navodi Cara.

³⁷ T. S. Flint, „The Younger French Poets – The Dada Movement“, *Chapbook*, novembar 1920. Nije poznato da li je Cara imao uvid u sadržaj te publikacije; naime, Flintov prikaz, inače prilično površan i neobavešten, nije sasvim negativan, ali je vrlo rezervisan i povremeno ciničan.

³⁸ Ova grupa se u nekim izvorima opisuje kao futuristička (u specifično ruskom stilu), ali ni ovaj opis nije daleko od istine – osim, naravno, dela o katedri za „dadaizam na Univerzitetu u Tbilisiju“. Reč je o Ilji Mihailoviču Zdaneviču (1894–1975) – kasnije, u Francuskoj, kada će se upoznati i sa Carom, poznatom kao Iliazd – Alekseju Jelisejeviču Kručonihu (1886–1968) i Igoru Gerasimoviču Terentjevu (1892–1937). Grupu su nazvali po 41. stepenu geografske širine, na kojem se nalazi Tbilisi, i kritičnoj temperaturi tela.

³⁹ Ovde je Cara već dobro upućen i još ne otkriva tajnu, koja će izaći na videlo tek posle Dusburgove smrti: I. K. Bonset je jedan od pseudonima Tea Van Dusburga (1883–1931), jednog od najagilnijih saveznika dade i njena spona s nekim konstruktivističkim i apstraktnim tendencijama. (Nameru da usvoji taj pseudonim Dusburg je otkrio Cari na samom početku njihove prepiske, u pismu od 6. juna 1920.) Izdavao je publikaciju *De Stijl* (1917–1931), u početku u saradnji sa Pitom Mondrijanom, da bi se kasnije približio konstruktivistima i dadi. Posebno blizak bio je sa Kurtom Švittersom, Arpom, Sofi Tojber-Arp i Carom. Godine 1922, organizovao je „Međunarodni kongres dadaista i konstruktivista“ (Vajmar i Jena, 25–27. IX), na kojem je Cara održao „Predavanje o dadi“. O dadi i kao dada počeo je da piše još 1920, a Cara ovde verovatno misli na njegovu brošuru iz januara 1923, *Wat is Dada?* (Šta je dada?).

⁴⁰ „Dada-central“, od 1920. Paul Citroen (Citroen-Dada) i John Bloomfield (pravo ime Erwin Blumenfeld).

Dada je privukla veliku pažnju u Španiji. Njeni promotori su Žak Edwards, Giljeramo de Tore, Laso de la Vega i Kanzino Asens.⁴¹

U Rimu, dada je poprimila filozofski, poseban, precizan i skeptičan karakter, u liku barona Juliusa Evole; u Milanu i Mantovi, odlučan i nepokolebljiv, u liku Kantarelja (Gino Cantarelli), Fjocija (Aldo Fiozzi) i Bačija (Edigo Bacchi), okupljenih oko revije *Bleu*. Zasićeni jednostranim Marinetijevima idejama, ti mladi ljudi se udaljavaju od futurizma i drugih umetničkih formula.⁴²

*

Arp i dalje živi u Švajcarskoj, u Cirihi: on je Alzašanin, majka mu je Francuskinja. On je jedan od mojih najboljih prijatelja. Ilustrovao je dve zbirke mojih pesama.⁴³ Jedan od najsimpatičnijih ljudi koje sam ikada upoznao. Nosi cipele koje su napravili posebno za njega, u Askoni. Izgledaju kao stopala nilskog konja i izrađene su od lepo oblikovane kože. Njegove priče odišu neodoljivom radošću. Reljefi koje je napravio donose slike skamenjene vegetacije, a njegovi crteži i vezovi dočaravaju kišu i san morskih buba i kristalnih prstiju. Gospođica Sofi Tojber (Sophie Taeuber-Arp) je napravila pozorište lutaka koje predstavljaju dadaiste, ali i psihoanalitičare, kao što je dr Jung. Slikar Augusto Đakometi je suviše star da bi bio pravi dadaista. Izjavio je da je dada jedina radost njegovog života.⁴⁴

Dada je poznata širom sveta. Tokom jednog putovanja, mogao sam da se lično uverim da se za dadu zna u Milanu, Veneciji, Beogradu, Vinkovcima (Dragan Aleksić, *Dada Tank*, *Dada Jazz*), Bukureštu, Jašiju (rumunska Moldavija), Konstantinopolju, Atini, Mesini, Napulju i Rimu.

Na Akropolju, jedan profesor teologije mi je pričao, pokazujući pesnicom ka Hramu Pobednice bez krila, da će se Bog osvetiti zbog dade i svih tih novatorija. Imam dobre razloge da verujem da je govorio istinu: uhvatila me je prehlada, zbog koje sam cele tri nedelje bio u zaista jadnom stanju.

U Konstantinopolju sam razgovarao s jednim grčkim lekarom, koji je živeo u Parizu, i koji nije znao ko sam. Rekao mi je da dobro poznaje Tristana Caru. Mirno, uprkos svojoj zapanjenosti, upitao sam ga kako Cara izgleda. „Visok je i plav“, odgovorio je. Nisam mogao da obuzdam smeh, zato što sam nizak i crn.

Tristan Cara, *Vanity Fair*, New York, 7. VII 1922.

---

⁴¹ Jacques Edwards, Guillermo de Torre, Rafael Lasso de la Vega i Rafael Cansino Assens. Piscici i pesnici, bliski dadi (Cara je de Torea proglasio za jednog od Predsednika dade), predstavnici „ultraizma“ (ultraísmo), španskog modernističkog pokreta.

⁴² Evola je imao i svoju dadaističku fazu, koja ga nije dugo držala, iako je jedno vreme bio u intenzivnoj prepisci s Carom. Revija *Bleu* je izlazila tokom 1920–1921, u tri vrlo sadržajna broja, s priložima mnogih evropskih dadaista.

⁴³ *Vingt-cinq poèmes* (Collection Dada, Zürich, 1918) i *Cinéma calendrier du cœur abstrait. Maisons* (1920).

⁴⁴ Augusto Giacometti (1877–1947), švajcarski slikar, stric Alberta Đakometija. Cara se priseća ciriških dana i dogodovština sa Đakometijem, o kojima je pisao i Arp (videti Jean Hans Arp, *Dadaland*, na stranici anarhije/ blok 45).

Bibliografska napomena

Svi izvori su navedeni uz tekstove. Sledi pregled glavnih izvora i arhiva.

Tristan Tzara, *Sept manifestes dada*, Éditions du Diorama, Jean Budry & co., Paris, 1924. Englesko izdanje se može naći na webu, kao *Seven Dada Manifestos and Lampisteries* (kao pdf, samo s manifestima, ili u celini, wikilivres.ca).

Marius Hentea, *TaTa Dada: The Real Life and Celestial Adventures of Tristan Tzara*, The MIT Press, Cambridge MA, 2014. Prva obimnija Carina biografija, koja se tek nedavno pojavila na engleskom jeziku. Na francuskom jeziku, vredi izdvojiti, Henri Behar, *Tristan Tzara*, Oxus, Paris, 2005. Anri Bear je priredio i Carina sabrana dela u šest tomova (*Oeuvres complètes*, Flammarion, Paris, 1975–1991).

Hans Richter, *Dada: Art and Anti-Art*, Thames & Hudson, 1965.

The Dada Painters and Poets: An Anthology, ed. Robert Motherwell, 1951 (1981).

Najveća arhiva digitalizovanih originalnih publikacija, sa Carinim i drugim dadaiističkim tekstovima, nalazi se na adresi Univerziteta u Ajovi (SAD):

The International Dada Archive: Digital Dada Library Collection

<http://sdr.lib.uiowa.edu/dada/collection.html>

<http://sdr.lib.uiowa.edu/dada/dadaists/index.html>

Takođe, za pojedinačna dela, ne samo kada je reč o dadi:

Monoskop: <http://monoskop.org/Dada>

The Blue Mountain Project: Historic Avant-Garde Periodicals for Digital Research

<http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn>

<http://library.princeton.edu/projects/bluemountain/blue-mountain-journals>

UbuWeb: <http://www.ubu.com> (tražiti kao „dada“ ili po autorima i naslovima)

POSTOJEĆI PREVODI (izbor)

Male DADA svaštice. Izbor, prijevodi s francuskoga i njemačkog, i bilješke: Adrian Cvitanović, Zagreb, 2001. *Nova Istra*, Časopis za književnost, kulturološke i društvene teme:

http://www.gradpula.com/nova_istra/2001/dada.htm

Male DADA svaštice donose nekoliko kraćih Carinih manifesta i „Predavanje o dadi“, u okviru velikog temata o dadi. Moj prijatelj Adrian Cvitanović sigurno se vrpolti u svojoj stolici, u Antikvarijatu u Preradovićevoj, zbog toga što skrećem pažnju na ovaj njegov mladalački pokušaj (od pre 12–13 godina), ali ja sam bio zadivljen. Nije preveo samo Carine tekstove već i mnoge druge (Andre Breton, Ribmon-Desenj, Kurt Šviter, Hugo Bal, Rihard Hilzenbek, Raul Hausman, itd.). Istina je da prevodi nisu

uvek uspele, ali bilo je to pravo otkriće i mnogo mi je pomoglo u prevođenju još nekih tekstova. To je bio i glavni podsticaj da se napravi ovaj izbor.

Dadaistički manifesti (neki kraći u celini, neki samo u odlomcima), časopis *Književnost*, 5, 1983, str. 888–895, prevela Marija Ivanić-Knežević. Siguran sam za ime prevoditeljke, ali ne i za izvor, zato što sam imao samo PDF, bez zaglavlja i brojeva stranica. Vrlo fragmentaran izbor, neka odlična rešenja, ali potpuno suprotan prevod finala teksta „Kolonijalni silogizam“.

Sanjin Sorel, *Hrvatsko avangardno pjesništvo* (udžbenik), „Manifest Dade 1918.“ i „Manifest o slaboj i gorkoj ljubavi“, str. 65–80. Filozofski fakultet u Rijeci, *e-izdanja*, ISBN 9789536104949 (bez godine izdanja). Ovi prevodi su skoro nečitljivi, a opet donose i neka dobra rešenja. Na čitanje delimično utiču i greške u PDF, koje nemaju veze s prevodom.

OSTALI PREVODI

Tristan Cara, *Nebeske pustolovine* (izbor pesama i proznih odlomaka, uglavnom iz dadaističke faze), preveo i priredio Nikola Trajković, Bagdala, Kruševac, 1967. Četiri pesme iz ovog izbora mogu se naći u antologiji *I večno ritam: iz francuske poezije XX veka*, izbor, prepev i beleške o pesnicima Nikola Trajković, Obod, Cetinje, 1975, str. 325–334.

Tristan Cara, *Približni čovek* (poema *L'homme approximatif*, 1931), preveo Kolja Mićević, časopis *Pismo*, br. 18, 1989, str. 220–259. Isto, samo u odlomcima i u prevodu Višnje Machiedo: Tristan Tzara, *Približni čovjek*, časopis *Tvrđa*, 2000, 1/2, Pučko otvoreno učilište Ivanić-Grad, str. 279–284.

Tristan Cara, *Rane pesme* (pre dade, kada je imao 16-18 godina), s rumunskog preveo i priredio Gabrijel Babuc, KOV, Vršac, 2013.

Antologija dadaističke poezije, urednik Branimir Donat, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1985, Cara, str. 73–79.

Antologija suvremene francuske poezije, odabrao i preveo Božo Kukulja, Lykos, Zagreb, 1960. Tzara, str. 121–125.

Antologija novije francuske lirike, priredio i preveo Ivan V. Lalić, Prosveta, Beograd, 1966. Cara („Prihvatanje proleća“), str. 245–247.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Tristan Tzara
Sedam manifesta dade
i drugi tekstovi o dadi
1916-1922.

Tristan Tzara, *Sept manifestes dada*, Éditions du Diorama, Jean Budry & co., Paris, 1924;
„Conference sur dada“, Weimar 1922, *Merz* n. 7, 1924; „Memoirs of Dadaism“, ed. Edmund
Wilson, *Axel's Castle: A Study in the Imaginative literature of 1870–1930*, 1931 (*Vanity Fair*, 1922).
Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, uz pomoć Slavice M, 2014–15. anarhija-blok45.net

anarhisticka-biblioteka.net